

ΑΧΑΪΚΑ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ - ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ - ΤΕΧΝΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ - ΕΚΔΟΤΗΣ: Κ. Ν. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ

Περιεχόμενα:

Ο † ΠΑΤΡΩΝ ΑΝΤΩΝΙΟΣ	Τὸ πένθο· τῆς Ἀχαΐας
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΡΟΥΦΟΣ, Δήμαρχος Πατρέων	Ὁ Στ. Θωμόπουλος καὶ αἱ Πάτραι
ΜΑΚΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ	Ὁ ἱστορικὸς καὶ ὁ ἄνθρωπος
Α. ΠΕΠΟΝΗΣ	Πάτρα (ποίημα)
ΣΤΕΦΑΝΟΣ Ν. ΘΩΜΟΠΟΥΛΟΣ	Ἐλευούσης μονὴ διατηρουμένη εἰς Ἀχαΐαν (ἀνέκδοτον σημείωμα)
ΤΟΥΛΑ ΠΑΠΑΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΥ	Στὸ Στέφανο Θωμόπουλο (ἐπίγραμμα)
ΝΙΚΟΣ Α. ΒΕΗΣ	Ὁ Τοῦρκος ἱστοριογράφος Μουσταφᾶς Ναΐμ καὶ ὁ τάφος αὐτοῦ ἐν Π. Πάτραις
Π. ΑΧΑΙΟΣ	Ὁ τιμώμενος ἱστορικὸς
ΧΡΗΣΤΟΣ Κ. ΦΑΚΗΣ	Προικοσυμβόλαιον ἐν Πάτραις τοῦ 1829
ΛΕΩΝΙΔΑΣ Χ. ΖΩΗΣ	Πατρινὴ δικαστικὴ ὑπόθεσις τοῦ 1826
ΝΤΙΒΑΣ Κ. ΠΡΑΣ	Στὴν Πάτρα (ποίημα)
ΧΑΡΙΛΑΟΣ ΚΑΚΟΥΡΗΣ	Στὴν ταβέρνα
Κ. Α. ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΣ	Δύσι (ποίημα)
ΘΕΟΔ. ἱερεὺς ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, Σ. Ν. Θωμόπουλος	ἱστορικὸς ἀπὸ τὰς Πάτρας καὶ διὰ τὰς Πάτρας
[ΣΤ. Ν. ΘΩΜΟΠΟΥΛΟΣ]	1821 (ἀνέκδοτον ποίημα)
ΜΗΤΣΟΣ ΝΕΖΕΡΙΤΗΣ	Ὁ Στέφανος Θωμόπουλος ὡς δημοτικὸς σύμβουλος Πατρέων
Ε. Π. ΦΩΤΙΑΔΗΣ	Βιβλιογραφικὸν σημείωμα τῶν ἔργων Στεφάνου Ν. Θωμοπούλου
ΑΛΕΚΟΣ ΑΛΤΕΝΗΣ	Τὰ μπρόκολα τῆς Μπόχαλης (Παλιὰ Πάτρα)
ΚΩΝΣΤ. Ν. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ	Πατρινὰ δημοτικὰ τραγοῦδια
ΤΟ ΤΡΙΜΗΝΟΝ.	Ὁ θάνατος τοῦ Στέφ. Θωμοπούλου. Βιογραφικὲς σημειώσεις. Τὸ ἄγγελμα στὴν Πάτρα. Πέθανε ὁ Ἀριστείδης Ἰ. Μικρούτσικος.

ΑΧΑΪΚΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Κ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ

ΕΤΟΣ Γ'. ΑΡΙΘ. 11—ΠΑΤΡΑΙ ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1939

ΤΟ ΠΕΝΘΟΣ ΤΗΣ ΑΧΑΪΑΣ

Τὸν θάνατον τοῦ ἀοιδίου συμπολίτου καὶ διακεκριμένου ιστορικοῦ συγγραφέως Στεφάνου Θωμοπούλου δὲν πενθεῖ μόνον ὁ διανοούμενος κόσμος τῆς πόλεως ταύτης, ἥς τὴν ἱστορίαν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἐμελέτησε καὶ κατέγραψε τὸ τιμημένον τοῦτο τέκνον τῆς πόλεως καὶ ἡμῶν ὁ πεφιλημένος φίλος, οὗ τὴν φιλίαν καὶ τὴν ἀγάπην ἐξ αὐτῶν τῶν φοιτητικῶν ἐδράνων ἐγνωρίσαμεν. Συμμετέχει εἰς τὸ ἐπὶ τῷ θανάτῳ του πένθος καὶ ὀλόκληρος ἡ πόλις καὶ ἡ Ἀχαΐα ὅλη, ἴδιον αὐτῆς πένθος καταλογίζουσα τὴν ἀπώλειαν τιμίου καὶ ἀγαθοῦ ἀνδρός, πᾶσαν τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἀναλώσαντος εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ παρελθόντος τῆς γενετῆρας αὐτοῦ γῆς. Ἰδιαίτατα δὲ ἡ Ἐκκλησία, ἥς ἀφωσιωμένον καὶ πιστὸν τέκνον ὑπῆρξεν ὁ ἀπελθὼν μεγάλτιμος Ἀχαιοὺς ἐπιστήμων, ἰδίαν ἀπονέμει τιμὴν εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ, χάριτας ὁμολογοῦσα εἰς τὸν εὐσεβῆ ἐρευνητήν, ὅστις οὐδεμιᾶς εὐκαιρίας ἐπελάθετο, ἵνα καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τοῦ τόπου ἰδιαζόντως ἐμφάνισῃ ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ λαμπρότητι εἰς τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος. Οὕτως ὁ Στέφανος Θωμόπουλος ἀνεδειχθὲν τὰ μέγιστα συμβαλὼν εἰς τὴν ἀναδίφησιν τοῦ παρελθόντος τῆς μακράωνος καὶ ἱστορικῆς ζωῆς τῆς Ἀποστολικῆς καὶ γενάρρας Ἐκκλησίας ταύτης τῶν Πατρῶν. Εἰς αὐτὸν ὀφείλεται ἡ Ἱστορία τοῦ βίου καὶ τοῦ ἐν Πάτραις μαρτυρίου τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου, τῆς Ἱ. Μονῆς Ὁμπλοῦ, ἡ βιογραφία τοῦ Μητροπολίτου Δέρκων κ. ἁ., εἰς δὲ τὸ μνημειῶδες αὐτοῦ ἔργον τῆς Ἱστορίας τῶν Πατρῶν ἐστηρίχθησαν ἡμέτεροι καὶ ξένοι ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς διὰ τὴν συγγραφὴν τῶν ἱστορικῶν ἐκάστου αὐτῶν ἔργου των. Κόσμημα δὲ τοῦ Μητροπολιτικοῦ μεγάρου δύναμαι νὰ ἀποκαλέσω τὸν πίνακα τῶν ἀπ' αἰῶνων Ἐπισκόπων τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀποστολικῆς Μητροπόλεως, Ἀρχιεπι-

σκόπων και Μητροπολιτών, συνταχθέντα, φιλοτεχνηθέντα και δώρη-
θέντα ἡμῖν ὑπ' αὐτοῦ.

Ἐκ τῶν «Ἀρχαϊκῶν», τοῦ ὄργανου τούτου τῆς Ἀρχαϊκῆς διανο-
ήσεως και ἐρεύνης, εὐχόμεθα ὅπως πολλοὶ κατὰ Θωμόπουλον ἀναφα-
νῶσι τῆς πόλεως ταύτης μελετηταὶ και εἰς τὴν ἀναβίωσιν τῆς ιστορι-
κῆς αὐτῆς δόξης συντελέσωσιν.

† Ὁ Πατρῶν ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Ο ΣΤ. ΘΩΜΟΠΟΥΛΟΣ ΚΑΙ ΑΙ ΠΑΤΡΑΙ

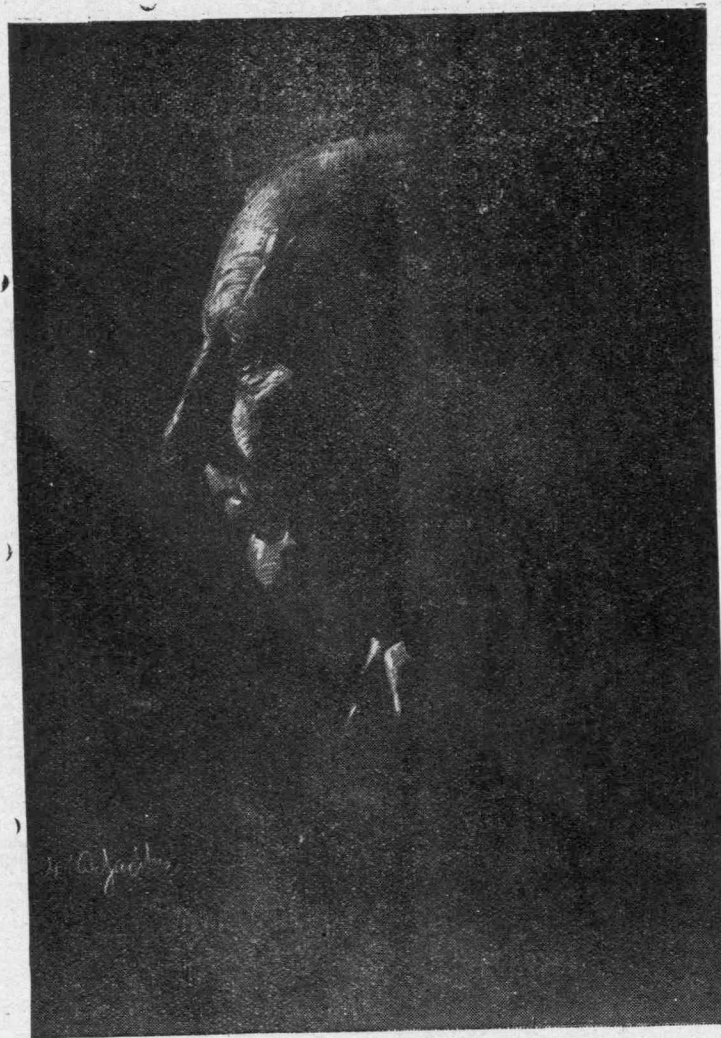
Ὁ ἐκλιπὼν αἰμῆτος συμπολίτης Στέφανος Θωμόπουλος ὑπῆρξε
πραγματικῶς μία ἐξαιρετικὴ φυσιογνωμία διὰ τὴν πόλιν μας. Γόνος ἀρχον-
τικῆς οἰκογενείας δὲν ἐτρόπη πρὸς τὰς διασκεδάσεις, ἀλλ' ἀπὸ μαθητῆς
ἀκόμη εἶχε τὴν ἐμπνευσιν νὰ ἐργασθῆ διὰ νὰ συγγράψῃ τὴν ἱστορίαν τῆς
γεννετείρας του. Καὶ τὸ κατόρθωσεν. Παρ' ὅλον ὅτι ἐνεγράφη εἰς τὸ Πα-
νεπιστήμιον και ἔλαβε τὸ πτυχίον τῆς Νομικῆς, ἐργάσθη μὲ ζῆλον ἡμέρας
και νύκτας διὰ νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον μὲ ζῆλον ἐνθεον και
μὲ ἐξαιρετικὴν νεανικὴν ὁρμὴν ἤρχισε. Τὸ ἔργον του ἐκρίθη ἀπὸ διαπρα-
πεῖς ἱστορικοὺς, ἰδικούς μας και ξένους, οἱ ὁποῖοι εὗρον εἰς αὐτὸ μίαν πη-
γὴν ἀνεξάντλητον διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ τόπου, δὲν πρόκειται λοιπὸν νὰ κά-
μω ἐγὼ λόγον περὶ τῆς μεγάλης ἀξίας του. Ἐκείνο, τὸ ὁποῖον θὰ ἤθελα
νὰ τονίσω εἶνε ἡ ἀγάπη, μὲ τὴν ὁποίαν περιέβαλον οἱ Πατρινοὶ τὸν Θω-
μόπουλον.

Ἐλάτρευαν κυριολεκτικῶς τὸν ἄξιον συμπολίτην των και τὸν ἐξέλε-
ξαν ἐπὶ πολλὰς τετραετίας δημοτικῶν σύμβουλον. Καὶ εἰς τὸ πεδῖον αὐτὸ
τῆς δράσεώς του ὁ Θωμόπουλος προσέφερεν ὀλοψύχως ὀλόκληρον τὸν ἑαυ-
τόν του. Εἰργάσθη μὲ εὐκρίνειαν ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τοῦ Δήμου, ἰστά-
μενος μακρῶν τῶν κομματικῶν βλέψεων και ἀντεγκλήσεων, πρὸς τὰς ὁποί-
ας ὑπῆρξε πάντοτε τελείως ξένος.

Ἀπομακρυνθεὶς τῶν Πατρῶν ἐπὶ μίαν περίου τριακονταετίαν και
ζῶν εἰς τὴν πρωτεύουσαν, δὲν ἐλησμόνησε ποτὲ τὰς Πάτρας. Εἰργάσθη ἐ-
κεῖ διὰ νὰ πλουτίσῃ μὲ νέας πηγὰς τὴν ἱστορίαν τοῦ τόπου και ἀφῆκε πλη-
θος σημειώσεων, ἀποτελουσῶν συμπλήρωσιν τῆς ἱστορίας του. Ἐπεσκέπτετο
ἐν τούτοις κατ' ἔτος τὴν πόλιν μας και πέρυσι μοῦ ἔφερε κατάλογον τῶν ὀ-
νομάτων ὄλων, ὅσοι ἐχορημάτισαν Δήμαρχοι Πατρῶν ἀπὸ τῆς ἀνεξαρτησίας
τῆς Ἑλλάδος μέχρι σήμερον. Ἐδέχθη μὲ ἀληθῆ συγκίνησιν ἀπὸ τὸν σο-
φὸν πρεσβύτερον τὸ δῶρον του αὐτὸ πρὸς τὸν Δήμον, τὸ ὁποῖον ἔφερον εἰς
πέρας ἐργασθεὶς ἀκαταπονήτως.

Ἦτο τὸ τελευταῖον πού ἔκαμνεν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα του, ἡ
ὁποία τὸν ἐτίμησε ζῶντα και θὰ τιμᾷ ἔσοαι τὴν μνήμην του.

Δήμαρχος Πατρῶν ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΡΟΥΦΟΣ

[Σκίτσο τοῦ Πατρινῶ καλλιτέχνη κ. Ν. Ἀτζάρτη]

»Τὴν Πάτραν τὴν πανεύμορφον εἶχες παρηγορίαν σου·
Κι' οἱ Τοῦρκοι τὴν ἐκάψασιν τὴν ταπεινὴν τὴν Πάτραν·
Και ἀπὸ τότε ἔχάλασεν ὅλον τὸ ριζικόν σου·
Αὐτὴν τὴν Πάτραν τὴν πτωχὴν εἶχες παρηγορίαν σου,
Πούγκην σου και σακκούλι σου εἰς ὄλαις ταῖς δουλείαις,
Εἰς ὄλαις σου ταῖς ὄρεξαις κ' εἰς τὰ θελήματά σου,
Και ἀπ' ἀρχῆς σου ἔδειξεν ὅλον τὸ ριζικόν σου·
Κακὰ σοῦ ἐτελειώθηκεν ἐμπρὸς τῶν ὀμματιῶν σου».

(Θρῆνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, στίχ. 40-47)

Ὁ ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΚΑΙ Ὁ ΑΝΘΡΩΠῸΣ

Ἐγραψα πολλές φορές γιὰ τὸν Στέφανο Θωμόπουλο, τὸν σοφὸ ἱστορικό καὶ τὸν ἀκακο σύμπολίτη, ὅταν βρισκόταν στὴ ζωὴ ἀκόμα. Εἶχα συνδεθῆ ἄλλοις χρόνων μαζί του καὶ τὸν θεωροῦσα ξεχωριστὸν ἀνάμεσα σὲ τόσους ἄλλους λογίους—ἄς τοὺς πῶ ἔτσι—πὺ γνῶρισα στὴ ζωὴ μου. Τὰ τελευταῖα χρόνια τὸν ἔβλεπα κάθε καλοκαῖρι πὺ ἐρχόταν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ μείνη λίγες ἡμέρες ἐδῶ, σὰν νὰ τὸν τραβοῦσαν οἱ τόποι πὺ μὲ τόση παραστατικότητα περιέγραψε στὴν ἱστορία τῶν Πατρῶν, τὸ ἀθάνατο αὐτὸ ἔργο του.

Γεμάτος ζωὴ καὶ υγεία ἔπαιρνε ἀποστολικώτατα τοὺς δρόμους πρὸς τὴν Περιβόλα, τὰ Συχαινὰ καὶ τὸν Ὀμπλὸ καὶ ξαναγύριζε μὲ νέες ἐντυπώσεις. Μοῦ μιλοῦσε γιὰ τις παλῆς ἀποκαλύψεις του καὶ μοῦ ζητοῦσε πληροφορίες γιὰ τὴν ἀνασκαφὴς πὺ ἐνήργησε κατὰ καιροὺς σὲ διάφορα σημεῖα ὁ κοινὸς φίλος μας ἔφορος ἀρχαιοτήτων Ἀττικῆς κ. Νίκος Κυπαρίσσης. Ἦθελε νὰ βγάλῃ νέα συμπεράσματα καὶ παρ' ὅλο πὺ τὸν πῆραν τὰ χρόνια δὲν ἔπαψε νὰ μαζεύῃ σὰν ἐργατικὴ μέλισσα ὑλικὸ γιὰ νὰ δυναμώσῃ τὴν κυψέλη του καὶ νὰ τὴν κάμῃ πλουσιωτάτη καὶ τελεία σὲ ἀπόδοσιν. Ἀτυχῶς δὲν πρόφθασε νὰ ἐπιστατήσῃ ὁ ἴδιος εἰς τὴν ἐκτύπωσιν τοῦ νέου αὐτοῦ ἔργου καὶ ὁ μεγάλος ἄθλος ἔμεινε γιὰ νὰ ἐκτελεσθῇ ἀπὸ κάποιον ἄλλο νεότερο, πὺ θάπαιρνε μ' εὐχαρίστησιν τὸ βῆρος στοὺς νεανικοὺς ὄμους του. Εὐχόμαι μ' ὅλη μου τὴν ψυχὴ νὰ γίνῃ αὐτὸ ὅσο τὸ δυνατόν συντόμωτέρα καὶ ὑπόσχομαι ἀπὸ τῶν στηλῶν τοῦ μοναδικοῦ μας περιοδικοῦ νὰ βοηθήσω καὶ ἐγὼ μ' ὅλη μου τὴν ψυχὴ τὴν τεραστία αὐτὴ προσπάθεια.

Ἄς ξαναγυρίσωμε ὅμως στὸν ἱστορικό μας πὺ ἐπέπρωτο σὲ μᾶς τοὺς πὺ ἀγαπητοὺς του φίλους νὰ ποῦμε τὴν ἀτομικὴ ἱστορία του. Ὁ Στέφανος Θωμόπουλος πὺ ἦταν γνωστὸς σ' ὅλη τὴν Πάτρα ὡς Μπάριμπα—Στέφανος, ἔμοιαζε μὲ τυπωμένο βιβλίον. Ἄνοιγε σὲ κάθε στιγμὴ νοερά ὅποια σελίδα ἤθελε καὶ κρατοῦσε τοὺς ἀκροατῆς του κρεμασμένους ἀπὸ τὰ χεῖλη του. Εἶχε τεραστία μνήμη καὶ ἀντλοῦσε ἀδιάκοπα ἀπὸ μίαν ἀνεξάντλητη πηγὴ ἀναμνήσεων γιὰ νὰ τις προσφέρῃ σὲ κάθε στιγμὴ ὁλόδροσες. Χαριτωμένος καὶ γελαστός, πάντα φαινόταν σὰν νὰ κολυμποῦσε στὸ πέλαγος αὐτὸ τῶν ἀναμνήσεων πὺ παρουσιαζόταν πότε γαλήνιο καὶ πότε φουρτουνιασμένο γιὰ νὰ τὸν συνεπάρῃ μ' εὐχαρίστησιν πάντοτε στὴν ἀγκαλιὰ τῶν κυμάτων του.

Ἦταν ξένος στὴν νεότερη κίνησιν καὶ δὲν εὔρισκε εὐχαρίστησιν παρὰ στὴν συντροφιά μερικῶν ταπεινῶν ἀνθρώπων πὺ τοὺς γνῶρισε στὰ παλῆς τὰ χρόνια, πὺ τὸν ἀγαποῦσαν, πὺ τὸν ἐθαύμαζαν καὶ πὺ τὸν θεωροῦσαν ὡς τὸ πλέον ἀξιόσεβαστο ζωντανὸ μνημεῖον τῆς παλῆς Πάτρας. Καὶ ἦταν ἡ συντροφιά αὐτὴ τὸ ἀσθενέστατο νῆμα πὺ τὸν συνέδεε ἀκόμα μὲ τὴν νεανικὴ του ἀπόφασιν ν' ἀνακατευθῇ μὲ τὸν Δῆμον Πατρῶν, ὕστερα ἀπὸ

πολλὲς πιέσεις τῶν κομματαρχῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης πὺ εὔρισκαν στὸ πρόσωπό του ἕνα σπουδαῖο στήριγμα. Φιλοσοφοῦσε μὲ τοὺς ἀφελεῖς αὐτοὺς συμπολίτας του, πὺ δὲν ἔλαψαν ποτὲ νὰ τοῦ εἶναι εὐχάριστοι καὶ ξαναγύρισε πάλι στὸ μεγάλο του πόθο, τὸν πόθο νὰ συμπληρώσῃ τὸ ἱστορικό του ἔργο. Καὶ θὰ τὸ εἶχε αὐτὸ τὸ ἔργο συμπληρώσει πρὸ πολλοῦ ἂν δὲν ἦτο δειλός... Τὸ λέω αὐτὸ μ' ὅλη τὴ δύναμιν τῆς ψυχῆς μου. Ὁ μπάριμπα-Στέφανος δὲν εἶχε τὸ θάρρος τῆς ζωῆς. Ἐνας ἄλλος ἔχοντας τὰ δικά του φόντα, θὰ πατοῦσε παντοῦ ἀγέρωχα καὶ θὰ εἶχε διαπρέπει. Αὐτὸς ὅμως ἐνοοῦσε νὰ ζεῖ στὸ περιθώριον. Ἐσκυβε τὸ κεφάλιν, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ σκύβουν τὸ δικὸ τους ὅλοι μπροστά του. Δὲν ἐννοοῦσε νὰ προβάλῃ καμμιά ἀξίωσιν καὶ ἐμουμοιοῦσε χάριν τῶν τύπων ὁλόκληρη τὴν ὑπαρξίν του. Ἦταν σφιχτὰ δεμένος μὲ τις φασκιὰς τῶν τύπων καὶ ἐννοοῦσε ν' ἀποφεύγῃ συστηματικὰ κάθε θόρυβον γύρω πὺ τὸ ὄνομά του.

Μελετητῆς, ἕνα εἶδος Ἀθηναίου Γαλανοῦ πὺ ἔπεσε στὴ μελέτη τῶν Ἰνδικῶν Βουδῶν, δὲν ἄλλαξε οὔτε στιγμὴ στὴ ζωὴ του. Ἐζῆσε σὰν ὄνειρον. Ἐμάζεψε τοὺς θρούλους γιὰ τὴ γεννέταιρά του καὶ τοὺς ὑλοποίησε! Ἐγραψε τὴν ἱστορία τῆς ἀνάμεσα στοὺς αἰῶνες καὶ ὡς τὴν τελευταῖα πνοή του ζητοῦσε νὰ βρῇ νέες πηγές. Αὐτὸ μονόχα τὸν ἐνδιέφερε καὶ γι' αὐτὸ μόνον ζοῦσε. Ἦταν ἕνα φαινόμενο ἀνθρώπου πὺ δὲν ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ περιβάλλον.

Ἐζῆσε καὶ ἔσβυσε ἀθόρυβα. Γύρω ἀπὸ τὸ ὄνομά του θὰ γίνεται διαρκῶς θόρυβος καὶ ὅσοι ἀσχολοῦνται ἢ θὰ ἀσχοληθοῦν μὲ τὴν ἱστορία τοῦ τόπου μας, θὰ βρίσκουν τις πὺ καθαρὲς καὶ τις πὺ ἀνεξάντλητες πηγές εἰς τὸ μνημειῶδες καὶ ἀθάνατο ἔργο του.

ΜΑΚΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΠΑΤΡΑ

Πόλη, σοφὴ πὺ νείρεσαι τοῦ χρόνου τὸ χρησμὸ,
σὲ κύμα πλάι πλάου γλαυκὸ—γολέττες πὺ ἀρμινίζω!
τὸν πυρετὸ τῆς πάλης σου, τοῦ ἀγῶνα τὸν παλμὸ,
σκοπὸ, τραγούδι, ἐγὼ ἔραστής σου, βαθειά μου ἀρμονίζω.

Χαρὲς ὁ ἀγέρας σου ἀντηχεῖ—χρόνοι γελᾶν παληοί...
Μὲ δένει σκλάβον ὁ ἥσκιος σου· πῶς νὰ ξεφύγω λίγο;
Κι' ὡς μπρὸς μου ἀνοίγεται ἡ ζωὴ καὶ Ἀγάπη μὲ καλεῖ,
στὸ βάθος ἑνὸς δρόμου σου τὰ ὄνειρά μου σμίγω...

Α. ΠΕΠΟΝΗΣ

ΕΛΕΟΥΣΗΣ ΜΟΝΗ ΔΙΑΤΗΡΟΥΜΕΝΗ ΕΙΣ ΑΧΑΪ'ΑΝ

Εἰς τὸ Διάταγμα τῆς Ἀντιβασιλείας τῆς 16)28 Μαρτίου 1834 τὸ δημοσιευθὲν εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 15 φύλλον τῆς Κυβερνήσεως τῆς 23 Ἀπριλίου ἰδίου ἔτους δὲν συμπεριλαμβάνεται ἡ Μονὴ Ἐλεούσης μεταξὺ τῶν διατηρουμένων γυναικείων μοναστηρίων. Οὐχ' ἦττον ἐκ τῶν ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ Κράτους σωζομένων ἐγγράφων (1835-1840) τοῦ τε Ἐγγυμοσυμβουλίου αὐτῆς καὶ ἄλλων δημοσίων ἀρχῶν καταφαίνεται διατηρουμένη.

Ἐκέκτητο 40 στρεμμάτων σταφίδαμπέλου εἰς τὴν περιφέρειαν Καστελοκάμπου καὶ εἰς θέσιν «Ξερόκαμπος», τὰ ὅποια ἀντήλλαξε με ἐτέρας ἐθνικὰς γαίας εἰς θέσιν Βοτένης τῆς περιφέρειας Χρούτσας, οὐ μακρὰν τῆς Μονῆς κειμένης. Ἐπίσης ἀγροὺς περὶ τὸ χωρίον Καστρίτσι τοῦ δήμου Ἀργυρᾶς (1840), τοὺς ὁποίους ἐξεποίησε κατόπιν ἀδείας τοῦ Ὑπουργείου καὶ ἐκ τοῦ τιμήματος αὐτῶν ἀνήγειρε τὸν ἐν τῇ πόλει τῶν Πατρῶν κατερειπωμένον οἰκίσκον (μετόχιον), «ἐνθα νὰ στεγάζωνται οἱ πατέρες μεταβαίνοντες ἐκεῖ δι' ὑποθέσεις τῶν». Ἐτερον κτῆμα (ἀγροὺς) 15 στρεμμάτων καὶ μετόχιον Ἀγίας Ἐλεούσης τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ εἰς τὸν δῆμον Ἐριναίων.

Τὸ περιέργον εἶναι ὅτι καὶ ἡ μονὴ Ἐλεούσης καθὼς καὶ ἄλλαι ἐν τοῖς ἐγγράφοις αὐτῶν (1835-1840) ὀρίζουν τὴν θέσιν αὐτῶν «ἐν Πάτραις» καὶ ἡ σφραγὶς αὐτῆς ἔφερεν ἐν τῷ μέσῳ σταυρὸν καὶ κύκλῳ «Ἱερὰ Μονὴ τῆς Ἐλεούσης ἐν Πάτραις».

(Ἀνέκδοτον)

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Ν. ΘΩΜΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΤΟ ΣΤΕΦΑΝΟ ΘΩΜΟΠΟΥΛΟ

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ

Πῶς εἶναι δυνατόν «κριτῆ ἀγνώμονι περιτυχεῖν» (1)
ἄθλος ποῦ τόσην «ἠδονὴν» (2) πνευματικὴν προσφέρει ;
Κι' ὁ Πατρινὸς σὲ κάθε μιὰ τῆς «Ἱστορίας» Σου πτυχὴν
εὐγνώμονα τῆ μνήμῃ Σου στῆ σκέψι του θὰ φέρη...

ΤΟΥΛΑ ΠΑΠΑΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΥ

(1) Ξενοφ. Ἀπομνημ. Β'. η'. 5, ἴδε Στ. Θωμοπούλου, πρόλογος στὴν Ἱστορία τοῦ τῶν Πατρῶν, σελ. ζ'.

(2) Πλάτωνος Ἰππία Μειζ., σελ. ε', τοῦ ἴδιου προλόγου

Ο ΤΟΥΡΚΟΣ ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΟΣ ΜΟΥΣΤΑΦΑΣ ΝΑΪΜ ΚΑΙ Ο ΤΑΦΟΣ ΑΥΤΟΥ ΕΝ ΠΑΛΑΙΑΙΣ ΠΑΤΡΑΙΣ

Ἀπειρα ὑπῆρξαν τὰ μεγάλα καὶ μικρὰ θέματα, τὰ ὅποια εἴλκυσαν τὴν προσοχὴν τοῦ ἀληθμονήτου φίλου Στεφάνου Θωμοπούλου, ὁ ὁποῖος ηὔτύχησε νὰ θέσῃ στερεὰ τὰ θεμέλια, ἐπὶ τῶν ὁποίων προώρισται νὰ στηθῆ ἡ ἀναπαράστασις τοῦ καθ' ὄλου Πατραϊκοῦ παρελθόντος. Ἦδη νέος τῷ 1888 ὁ Στέφανος Θωμόπουλος ἐξέδωκε τὴν Ἱστορίαν τῆς πόλεως Πατρῶν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τοῦ 1821· ἡ δὲ παρ' αὐτοῦ ἀπὸ δεκαετηρίδων ἐπιμελῶς παρασκευασθεῖσα δευτέρα διασκευὴ τοῦ ἔργου τούτου, ὅταν ἐκδοθῆ, θέλει οὐχὶ μόνον τὴν ἐπιστήμην πλουτίσει, ἀλλὰ καὶ καταστήσει περιφανεστέρως τὰς ὑπηρεσίας τοῦ μακαρίτου ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἔρευναν τῆς ἱστορίας τῆς γενετήρας αὐτοῦ. Εἶμαι βέβαιος, ὅτι τὰ κατάλοιπα τοῦ μακαρίτου Στεφάνου Θωμοπούλου θὰ περιέχῃσι πλῆθος σημειωμάτων καὶ σχεδιασμάτων περὶ Πατραϊκῶν πραγμάτων. Ἴσως τὰ αὐτὰ κατάλοιπα νὰ περιέχῃσι καὶ σχετικὰ πρὸς τὸν Τούρκον ἱστοριογράφον Μουσταφᾶν Ναῖμ, ὁ ὁποῖος ἔζησε, ἀπέθανε καὶ ἐτάφη ἐν Παλαιαῖς Πάτραις. Τὰ κατὰ τὸν Τούρκον τοῦτον ἱστοριογράφον ἐξέθηκεν ἐπ' ἐσχάτων ὁ φίλος συνάδελφος Franz Babinger (1), εἰς δὲ τὰ ὑπ' αὐτοῦ γεγραμμένα εἶχεν ἡ ταπεινότης μου καταστήσει προσεκτικὸν τὸν μακαρίτην Στέφανον Θωμόπουλον.

Ὁ Μουσταφᾶ Ναῖμ, ὁ ἐπικαλούμενος καὶ Ναῖμᾶ, ἐγεννήθη εἰς τὸ Χαλέπιον τῆς Συρίας. Ἦδη κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1868 ἀπαντῶμεν αὐτὸν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ σουλτανικοῦ σεραγίου, βραδύτερον δὲ προήχθη οὗτος εἰς γραμματέα τοῦ διβανίου καὶ τῇ 28 Σεπτ. 1704 εἰς προϊστάμενον τῆς οἰκονομικῆς ἐφορίας τῆς Ἀνατολῆς. Μετὰ δὲ πέντε περίπου ἔτη ἐκλήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς τελετάρχης τοῦ σουλτανικοῦ σεραγίου καὶ συγχρόνως ὡς ἱστοριογράφος τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Εἶχεν ἤδη ἀνέλθει εἰς ἀνώτερα αὐλικά ἀξιώματα ὁ Μουσταφᾶς Ναῖμ, ὅτε οὗτος τῷ 1715 μετέσχε τῆς ὑπὸ τὸν Μέγαν Βεζύρην Ἀλῆν Κιουφουρτζῆν ἐπιχειρηθείσης ἐκστρατείας πρὸς κατάληψιν τῆς ὑπὸ τῶν Βενετῶν κατεχομένης Πελοποννήσου. Ἀπέθανεν ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ἱστοριογράφος κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1716 ἐν Παλαιαῖς Πάτραις, ὅπου εἶχε ζῆσει βραχύτατον, ὡς φαίνεται, χρόνον, καὶ ἐτάφη αὐτόθι. Πλὴν πολιτικῶν τινῶν πραγματειῶν, κατ' ἐπίσημον ἐντολὴν ἔγραψεν ὁ Μουσταφᾶς Ναῖμ ἐπὶ τῇ βάσει παλαιότερων πηγῶν καὶ

1) Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke von Franz Babinger. Ἐν Λειψίᾳ 1927, σελ. 245 κ. ἐ.

βοηθημάτων ιστορίαν τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, περιλαμβάνουσα τὴν περίοδον 1591—1659.

Τὸ ἱστορικὸν τοῦτο ἔργον, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει σχετικὴ παρησία περὶ τὴν ἔκφρασιν, ἀνεγνώσθη καὶ ἐχρησιμοποιήθη ἐν πρωτοτύπῳ πολὺ, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τῶν πολλῶν αὐτοῦ χειρογράφων καὶ τῶν τεσσάρων ἐντύπων ἐκδόσεων. Ἡ πρώτη ἔκδοσις τῆς ἱστορίας τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ Μουσταφᾶ Ναΐμ ἐγένετο ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰς δύο ὀγκώδεις καὶ εἰς σχῆμα φύλλου-τόμους, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν πρῶτος ἐξῆλθεν ἐκ τῶν πιεστηρίων κατὰ μῆνα Ἰούνιον τοῦ 1734, ὁ δὲ δευτέρος κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Δευτέρα ἔκδοσις τοῦ αὐτοῦ ἔργου ἐγένετο ἐπίσης ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸ ἔτος 1843. Ἡ τρίτη ἔκδοσις, εἰς τόμους ἕξι, εἶναι μὲν ἄνευ δηλώσεως ἔτους καὶ τόπου ἐκδόσεως, ἀλλὰ πάντως ἐξῆλθεν ἐκ τῶν πιεστηρίων τοῦ Ἐθνικοῦ Τυπογραφείου Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὸ ἔτος 1864-1865. Ἡ τετάρτη ἔκδοσις ἐγένετο μεταξύ τῶν ἐτῶν 1865 καὶ 1868 ἐπίσης ἐκ τοῦ Ἐθνικοῦ Τυπογραφείου Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐπίσης εἰς ἕξι τόμους. (1).

Ἡ ἱστορία τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ Μουσταφᾶ Ναΐμ μετεφράσθη καθ' ὅλου ἢ ἐπὶ μέρους καὶ εἰς Εὐρωπαϊκὰς γλώσσας. Ὁ σύγχρονος τοῦ Τούρκου τούτου ἱστοριογράφου Antoine Galland (1646-1715) παρεσκεύασε γαλλικὴν μετάφρασιν τοῦ ἱστορικοῦ ἔργου ἐκείνου (2)· ἀλλ' ἡ μετάφρασις αὕτη—ἐφ' ὅσον γνωρίζω—δὲν ἐτυπώθη μέχρι τοῦδε. Κατ' ἐντολὴν δὲ τοῦ λεγομένου Βρετανικοῦ Ἰνστιτούτου δι' Ἀνατολικὰς Μεταφράσεις ὁ Charles Fraser ἐκ τοῦ τουρκικοῦ πρωτοτύπου μετέφρασε τὸ ἱστορικὸν ἔργον τοῦ Μουσταφᾶ Ναΐμ ἀγγλιστί. Ἀλλὰ τῆς ἀγγλικῆς ταύτης μετάφρασεως, ἡ ὁποία ἄλλως τε θεωρεῖται καὶ σφαλερὰ, μόνον ὁ πρῶτος τόμος ἐξεδόθη τῷ 1832 ἐν Λονδίῳ (3). Ἀπόσπασματα δὲ τῆς ἱστορίας τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ Μουσταφᾶ Ναΐμ ἐδημοσιεύθησαν μετεφρασμένα καὶ Οὐγγριστί καὶ Σουηδιστί (4).

Ὁ πολυμαθὴς Τούρκος στρατιωτικὸς Μπρούσαλη Μεχμέτ Ταχίρ Μπέης (1861—28 Ὀκτ. 1925) (5) ἐν τῷ τρίτῳ τόμῳ τοῦ βιογραφικοῦ καὶ βιβλιογραφικοῦ ἔργου (6), ἐν ᾧ παρέχει εἰδήσεις περὶ τῶν

1) Αὐτόθι, σελ. 246.

2) Αὐτόθι.

3) Annals of the Turkish Empire from 1591 to 1659 of the Christian aera, by Naima. Translated from the Turkish by Charles Fraser. Ὁ μόνος ἐκδοθεὶς τόμος τῆς μετάφρασεως ταύτης ἔχει XVII+467 σελ. σχήματος 4ου.

4) Franz Babinger, ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 246.

5) Περὶ τοῦ ἀνδρὸς πρβλ. προχείρων Franz Babinger, ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 406 κ. ἐ.

6) Ἐπιγράφεται τὸ ἔργον: «Osmanli mü' ellifleri» καὶ ἐξεδόθη εἰς τρεῖς τόμους ἐν Κων/πόλει μεταξύ τῶν ἐτῶν 1915—1925

διαφόρων Τούρκων καλλιτεχνῶν, ἱστοριογράφων, νομικῶν καὶ λοιπῶν ἐπιστημόνων καὶ ἄλλων λογίων, πραγματεύεται καὶ περὶ τοῦ Μουσταφᾶ Ναΐμ. Παραθέτει δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ προμνημονευθεὶς πολυμαθὴς Τούρκος στρατιωτικὸς καὶ τὴν ἐπιγραφὴν, ἡ ὁποία ἐχαράχθη ἐπὶ τοῦ λίθου, ὁ ὁποῖος διέκρινε τὸν τάφον τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος Τούρκου ἱστοριογράφου ἐν Παλαιαῖς Πάτραις (1). Ἀλλὰ ποῦ ἀκριβῶς ἐτάφη ὁ Μουσταφᾶς Ναΐμ;

Ἀναφέρεται, ὅτι ἐτάφη «ἐν τῷ προαυλίῳ τοῦ τότε [τῷ 1716 ἐν Παλαιαῖς Πάτραις ὑπάρχοντος τζαμίου], τὸ ὁποῖον ὁμοίως ἔχει ἐξαφανισθῆ» (2). Ὡς γνωστόν, αἱ Παλαιαὶ Πάτραι κατὰ τὸν ἀρχόμενον 17 αἰῶνα εἶχον ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ φρουρίου αὐτῶν πλέον τοῦ ἐνὸς τζαμιά (3), περὶ τὰ ὁποῖα ἐθάπτοντο οἱ πιστοὶ τοῦ Ἰσλάμ. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ Μουσταφᾶς Ναΐμ ἐτάφη εἰς τὸ λεγόμενον Κουρσοῦμ (ἦτοι μολυβδοσκεπάστον) τζαμί, τὸ ὁποῖον ἔκειτο κατὰ τὴν λεγομένην Πλατείαν ὁδὸν (Μπολσοκάκ) τῶν Παλαιῶν Πατρῶν, ἐπεῖχε δὲ τὴν θέσιν βυζαντινοῦ ναοῦ, τιμωμένου ἐπ' ὀνόματι Χριστοῦ, τοῦ Παντοκράτορος. Παραδίδεται δὲ, ὅτι πέριξ τοῦ μολυβδοσκεπάστου τούτου τζαμίου ὑπῆρχε μικρὸν μωαμεθανῶν κοιμητήριον, ὅπου διεκρίνοντο ἀξιοπερίεργοι τάφοι (4).

Σημειωτέον, ὅτι ἡ ἐπιτύμβιος ἐπιγραφή τοῦ Μουσταφᾶ Ναΐμ, ὡς παραδίδεται αὕτη ὑπὸ τοῦ λογίου Τούρκου στρατιωτικοῦ Μπρούσαλη Μεχμέτ Ταχίρ Μπέη, εἶναι τόσον δυσεξήμβλητος, ὥστε μόνον ἐπὶ μέρους ἀναγινώσκεται καὶ ὑπὸ δοκιμωτάτων Τουρκολόγων, εἰς ὧν τὰ φῶτα ἐπανειλημμένως προσέτρεξα. Ὅπωςδὴποτε θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργον ν' ἀναζητηθῆ ἐν Πάτραις καὶ νὰ διαφυλαχθῆ ἡ ἐπιτύμβιος ἐπιγραφή τοῦ Μουσταφᾶ Ναΐμ.

Ἐν Βερολίῳ—Ἀθήναις

ΝΙΚΟΣ Α. ΒΕΗΣ (BEES)

1) Osmanli mü' ellifleri. Τόμ. Γ', σελ. 151.

2) Franz Babinger, ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 245

3) Στ. Θωμοπούλου, ἱστορία τῆς πόλεως Πατρῶν, σελ. 415 κ. ἐ.

4) Αὐτόθι σελ. 415, ὑποσημ. 1, 419.

Ο ΤΙΜΩΜΕΝΟΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ

Ὁ Στέφανος Θωμόπουλος δὲν ἐξήλεψε τὴ δόξα μεγάλου ἱστορικοῦ. Τὰ τρόπαια τοῦ Θουκιδίδη καὶ τοῦ Παπαρηγόπουλου δὲν τάραξαν τὸν ὕπνο του. Σὲ κείνους ποὺ θάκριναν καὶ θὰ συζητοῦσαν τὴν ἀξία καὶ τὴ σημασία τοῦ ἔργου του καὶ τὴν προσφορὰ τοῦ στὴν ἱστορικὴ ἐπιστήμη, θὰ μπορούσε ν' ἀπαντήσῃ μὲ τοὺς γνωστούς κι' ὠραίους ἐκείνους στίχους τοῦ Βικέλα, μὲ τοὺς ὁποίους ὁ λησμονημένος αὐτὸς τώρα λογογράφος καὶ φίλος τῶν γραμμάτων, δικηολογοῦσε τὴν ἀσχολία του μὲ τὴν ποίηση. Ἄλλ' εἶχε κάθε δικαίωμα νὰ περηφανεύεται γιὰ τὴν ἱστορία του καὶ μ' ὄλο του τὸ δίκιο στὴν πρώτη σελίδα τῆς θυμᾶται τὰ λόγια τοῦ Γερμανοῦ πολιτικοῦ καὶ ἱστορικοῦ Niebuhr: «ὅποιος γράφει τὴν ἱστορία τῆς ἰδιαίτερας τῆς Πατρίδας ξεπληρώνει ἱερὸ χρέος σ' αὐτήν». Γιατὶ τέτοιο εἶνε τὸ ἔργο τοῦ Στεφ. Θωμοπούλου, ἀφοῦ πραγματεύεται τὴν ἱστορία τῆς ἰδιαίτερας τῆς Πατρίδας.

Στὸν τόπο μας, ὄχι μονάχα τὴν ἐποχὴ ποὺ ἔγραφε ὁ Στ. Θωμόπουλος τὴν ἱστορία του, ἀλλὰ καὶ σήμερα ἀκόμα, οἱ ἱστορικὲς μελέτες, γενικὲς καὶ τοπικὲς, ἂν ἀφαιρέσει κανεὶς τὰ δύο—τρία μεγάλα καὶ γνωστὰ ἔργα, εἶνε ἐλάχιστες. Καὶ μέσα σ' αὐτὲς ἡ Ἱστορία τοῦ Στ. Θωμοπούλου ἔχει ξεχωριστὴ θέση. Ἀπὸ τὰ προϊόντα τοῦ πνεύματος οἱ ἱστορικὲς ἐργασίες εἶνε τὸ δυσκολότερο καὶ λεπτότερο εἶδος. Μία φιλοσοφικὴ, μία κοινωνιολογικὴ μελέτη, ἕνας τόμος διηγήματα, ἕνας τόμος ποιήματα, ἕνα δράμα, ἕνα μυθιστόρημα δὲν εἶνε καὶ πολὺ δύσκολο νὰ γραφοῦν. Τέτοια ἔργα, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἀξία τους, βέβαια, βλέπουν καθημερινὰ τὸ φῶς. Μία ἱστορία ὅμως καὶ κακὴ δὲν γράφεται εὐκόλα. Θέλει σκληρὸ μόχθο, μελέτη, πλῆθος βιβλίων, ὑπομονὴ ἀνεξάντλητη, ἔξοδα, γνώση πολλῶν καὶ διαφορετικῶν πολλὰς φορὲς μεταξὺ τους πραγμάτων καὶ ζητημάτων καὶ χρόνια ὀλόκληρα. Κι' ἀκόμη στοιχειώδη γνώση ὄλων τῶν θεωρητικῶν ἐπιστημῶν. Ὅταν δὲ ἐπὶ τέλους ἰδεῖ τὸ φῶς τῆς ζωῆς, σκληρὴ τύχη τὴν περιμένει. Θ' ἀντικρύσει τὴν ἀγνοια τῶν γύρω της. Πολλοὶ λίγοι θὰ τὴ χαιρετίσουν, ἀκόμα λιγότεροι θὰ θελήσουν νὰ τὴ γνωρίσουν καὶ νὰ μάθουν ποῖος εἶνε κείνος ποὺ μόχθησε νὰ τὴ γεννήσῃ. Θὰ μείνει ἐκεῖ στὸ ράφι σὰν γεροντοκόρη μὲ τὰ φύλλα ἀκοπα καὶ θὰ περιμένει κανένα γέρο μὲ ποδάγρα νὰ τὴ φυλλομετρήσῃ. Ἀπὸ τὴ δόξα, τὴ μικρὴ ἢ μεγάλη, ποὺ χαρίζουν τὰ πνευματικὰ προϊόντα στοὺς δημιουργοὺς των, αὐτὴ στὸ δικό της θὰ δώσῃ τὴ μικρότερη μερίδα. Μὲ λίκρα θὰ βλέπει πολλὰς φορὲς νὰ ἐμπνέει τὸν ποιητὴ, ὁ δραματογράφος νὰ παίρνει ἀπ' αὐτὴ τοὺς ἥρωές του καὶ σ' αὐτὴ νὰ τρέχει ὁ μυθιστοριογράφος γιὰ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ στοιχεῖα τοῦ ἔργου του, κι' ὄλοι αὐτοὶ νὰ δοξάζονται καὶ πολλὰς φορὲς νὰ γεμίζουν καὶ χρήματα, κι' αὐτὴ καὶ κείνον ποὺ τὴν ἔγραψε νὰ μὴν ξέρει, οὔτε τὰ θυμᾶται κανεὶς. Αὐτὴ ποὺ εἶνε καὶ ποίημα καὶ δράμα καὶ μυθιστόρημα, αὐτὴ ποὺ εἶνε ὄχι ἡ ἐμπνευση ἑνὸς ἀνθρώπου, ὄχι τὸ δράμα πέντε—

ἕξη προσώπων, ἀλλὰ τὸ ποίημα, τὸ δράμα καὶ τὸ μυθιστόρημα γενεῶν ὀλοκλήρων, λαῶν σ' αἰῶνες ὀλόκληρους, τίς περισσότερες φορὲς θὰ περάσει ἀγνοημένη καὶ περιφρονημένη.

Ὅλα αὐτὰ ὅμως δὲν ἐμπόδισαν τὸ Στ. Θωμόπουλο ν' ἀφιερῶσει τὰ νεανικά του χρόνια στὴ συγγραφὴ τῆς ἱστορίας τῆς πόλης τῶν Πατρῶν κι' ὄλο τὸν ἔπειτα μακρὸ βίον του στὴ συγγραφὴ διαφόρων μονογραφιῶν, ποὺ συμπληρώνουν κι' αὐτὲς τὴν ἱστορία του καὶ στὴ συγκέντρωση νέου ὕλικου γιὰ τὴν ἐπανεκδόσῃ της. Ἰδιαίτερα μάλιστα γιὰ τὴν Πάτρα ποὺ κι' ἀπ' τὴν ἀρχαία, τὴ μεσαιωνικὴ καὶ τὴ νεώτερη ἐποχὴ ἔλειπαν σαφεῖς πληροφορίες καὶ πηγές, οὔτε ὑπῆρχαν σχετικὲς προηγουμένως ἐργασίες, ἡ συγγραφὴ τῆς ἱστορίας της ἦταν πολὺ δύσκολη. Ὁ Στ. Θωμόπουλος ὅμως κατόρθωσε νὰ παρουσιάσῃ μιὰ ἐργασία πλήρη καὶ καλὴ. Ἐνα ἔργο βέβαια μὲ τὰ προτερήματα κ' ἐλαττώματα ποὺ ἔχουν ὄλα τὰ ἱστορικὰ ἔργα ποὺ ἕως τὰ σήμερα δὲν γράφονται σὰν ἱστορίες λαῶν, ἀλλὰ ἀτόμων ποὺ ἔδρασαν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν λαῶν. Μ' ὄλα ταῦτα μᾶς ἔδωσε μιὰν εἰκόνα πλήρη τῆς ἱστορικῆς ζωῆς τῶν Πατρῶν: Τοὺς πρώτους κατοίκους της μὲ τὴ καταγωγὴ τους. Τοὺς ἀρχαιότατους συνθίκισμούς της. Τὸν πρώτο ὀργανωτὴ τοῦ πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ της βίου ποὺ πῆρε καὶ τ' ὄνομά του. Τὸ ρόλο της στὴν πρώτη Ἀχαικὴ συμπολιτεία καὶ τὴ μετέπειτα ἱστορικὴ της ζωὴ, ὅταν ἡ Ἀθήνα κ' ἡ Σπάρτη κ' οἱ ἄλλες μεγάλες καὶ γνωστὲς πόλεις τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδας καλύπτουν μὲ τὴ λαμπρότητά τους καὶ τὴ δυνάμη τους τὴν ἱστορικὴ της σημασία. Τὴ δευτέρη Ἀχαικὴ Συμπολιτεία καὶ τὸν πρωτεύοντα ρόλο ποὺ ἔπαιξε σ' αὐτὴ. Τὰ μνημεῖα της καὶ τὰ ἱερά της. Τὴν ἀνάπτυξή της τὴ βιομηχανικὴ καὶ τὸν πλοῦτο της κατὰ τοὺς μέσους Βυζαντινοὺς χρόνους. Τὴ ζωὴ της κάτω ἀπὸ τοὺς Φράγκους, Ἑνετοὺς καὶ Τούρκους. Τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τῶν σοφῶν καὶ τῶν λογίων της καὶ τέλος τοὺς προεπαναστατικούς της χρόνους μὲ τίς ἐμπορικὲς ἐπικοινωνίες της μὲ τὸ ἔξωτερικὸ καὶ τὴ λαμπρὰ ἀνάπτυξή της μέχρι τῆς Ἐπανάστασης. Κι' ὄλα αὐτὰ ὑφασμένα μὲ τέχνη στὸ σπιτόνι τοῦ χρόνου, χωρὶς κενά, χωρὶς χάσματα, δικηολογημένα, στηριγμένα στὶς πηγές, στὰ ὑπάρχοντα ἀρχαῖα καὶ νεότερα ἔργα καὶ σ' ὄλα τὰ στοιχεῖα ποὺ ἦταν δυνατὸν νὰ ἔχει ὑπ' ὄψη του συγγραφέας ἐργαζόμενος σὰν τὸ μεροῦγκι.

Π. ἈΧΑΙΟΣ

ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΒΟΛΑΙΟΝ ΕΝ ΠΑΤΡΑΙΣ ΤΟΥ 1829

Ἀσχολούμενος ἐσχάτως εἰς ἔλεγχον τίτλων οἰκοπέδου ἄνω πόλεως Πατρῶν εὗρον ἔγγραφον φέρον χρονολογίαν 1ης Δεκεμβρίου 1829 ἥτοι πρὸ ἑκατὸν δέκα ὀλοκλήρων ἐνιαυτῶν. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο δημοσιεύω σήμερον εἰς μνημόσυνον τοῦ ἀοιδίμου Στεφάνου Θεοδοπούλου, ὅστις ὑπῆρξεν ἀκάματος ἐρευνητῆς παντὸς ἀρχαίου χειρογράφου ἐν ἰδιωτικαῖς συλλογαῖς, ἀρχεῖοις μονῶν ἢ ὀπουδήποτε ἀλλαχοῦ ἀποτεθησαυρισμένου.

Στόνομα του πατρὸς κε τοῦ υιοῦ κε τοῦ ἀγίου πνεύματος τῆς ἡπεραγίας δεσπίνης ἡμῶν Θεοτόκου κε ἀπαρθένου μαρίας τον ἁγιον ενδοξον κε πανεφίμον ἀποστόλον τοῦ ἀγίου ἐνδόξου κε πανεφίμου ἀποστόλου ἀντρέου τοῦ προτοκλήτου τον ἁγιον ενδοξον θεοστέπτον βασιλέον κε ἡσαποστόλων κοσταντίνου κε ἐλένης του ἀγίου μεγαλομάρτυρος προκοπηου καὶ πάντων τον ἁγίων ἀμῆν. ἡ πανάγενα κολοκυθοπούλα ἔχοντας μιάν τῆς θυγατέρα ὀνόματη ἀναστο ἠελησε δια να την ἡμπατρέψη να τῆς δοση ἀντρα νομιμον κε στεφανο..... τῆς ὀνοματη γιωργο εἰς γαμον πρῶτον κε πρῶτον μεν τῆς δηδω το πλουσιος ελεος του παναγάθου θεοῦ κε δεφτερον το κατοθεν πρικιον οπου θελομεν.... ἀρχης βρακοπουκάμισα ἐφτα βρακια τρία βρακοζόνες τῆς μανθῆλια τέσερα γεμενη (1) ἐνα φεση ἕνα δαχτηλήδη ἕνα φουστάνια δύο τζουμπές (2) πάλιν ἕνας ζαλφη (3) ἕνα κουτάλι ἕνα παπλομα ἐνα ἀπλαδες δύο προσκεφαλαδες δύο χοραφι στήν μποτοβάγια (4) κατὰ του ροδη του θανοπουλου κοντα στην βασιλικη την ἀδελφη τῆς κε γρόσια διακόσια τὸ σπητότοπον νὰ ἔχουνε να μηράζουνε με τῆ βασιλικῆ το ἀπάνου σπητι κε ἀπο το μαγαζή..... να ἐχη να περνη τὸ μεριδιόν τῆς ὄχι κε δεν μποροῦνε να μὴν ἔχη να γιρεση κανῆς να το χάνους ὄλες κε η ευκή τον γονέον ὅτη ευχέ γονέον στήρῆζουση θεμέληα ἡκου.

1829 δεκεβριου 1 πατραι

Τὸ ἰδιωτικὸν τοῦτο ἔγγραφον συντάχθη τὴν 1ην Δεκεμβρίου 1829 ἥτοι πρὸ τοῦ Πρωτοκόλλου τῆς 22 Ἰανουαρίου 1830, δι' οὗ οἱ Πρεσβευταὶ Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσίας ἀνηγόρευσαν τὴν Ἑλλάδα εἰς ἀνεξάρτητον κράτος, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς ἐν Ἑλλάδι τοῦ θεσμοῦ τῶν συμβολαιογράφων, ὅστις, ὡς γωστόν, καθιερώθη διὰ τοῦ ἀπὸ 11 Φεβρουαρίου 1830 καὶ ὑπ' ἀριθ. 67 ψηφίσματος τοῦ ἀειμνήστου Κυβερνήτου «περὶ Μνημόνων». Συνεπῶς δὲν πρόκειται νὰ κριθῆ τὸ κῦρος τοῦ ἔγγραφου ἐπὶ τῆ βάσει τῆς μεταγενεστέρως νομοθεσίας καὶ δὴ τοῦ περὶ χαρτοσήμου νόμου,

(1) Γυεμενί. Μανδήλιον γυναικεῖον χρησιμεῖον ὡς κάλυμμα τῆς κεφαλῆς, ζωγραφιστό, λαβὸν τὸ ὄνομα ἐξ Ἰεμένης, ἐξ ἧς φαίνεται προερχόμενον, ὡς «Δαμάσκο», «Λαχουρί» κ.λ.π.

(2) Τζουμπές, ποδήρης ἐπενδύτης.

(3) Ζάλφι. Μετάλλινον σκεῦος, ἐξ οὗ προσαρμόζεται κύπελλον τοῦ καφέ ἢ ποτήριον διὰ ἠδύποτα.

(4) Μποτοβάγια ἢ Ποτοβάγια, τοποθεσία γνωστὴ καὶ σήμερον ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα, κατὰ τὴν μεσημβρινὴν πεδιάδα τῶν Πατρῶν.

καθ' ὃν «τὰ προικοσύμφωνα συντάσσονται ἐπὶ ποιῆ ἀκυρότητος ἐνώπιον συμβολαιογράφου», ἀφοῦ μάλιστα διὰ τοῦ ἔγγραφου τούτου συνιστᾶτο προἰξ οὐ μόνον ἐκ μετρητῶν καὶ κινητῶν πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ ἀκινήτων (σπιτότοπον : οἰκοπέδον), οὔτε ἄλλως τοιοῦτον σκοπὸν προέθετο τὸ ἄνω χεῖρας σημειώμα μου. Ἄλλ' ἀνεξαρτήτως τούτων τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἔγγραφον παρουσιάζει ἕτερα ἐλαττώματα, καθόσον δὲν φέρονται ἐν αὐτῷ ὡς συμβαλλόμενοι οἱ προικολήπται, ὧν δὲν σημειοῦνται τὰ ἐπίθετα, ἀλλὰ μόνον τὰ κύρια ὀνόματα. Ἐπίσης παρατηρεῖται ἐν τῷ κοινωμένῳ ἔγγραφῳ καὶ ἡ ἐντελής ἔλλειψις πάσης ὑπογραφῆς καὶ αὐτῆς ἔτι τῆς προικοδοτίδος. Ἡ ἐπίκλησις, φαίνεται, τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἐν τῷ ἔγγραφῳ μνημονευομένων ἁγίων καὶ ἰδίῳ, προκειμένου περὶ γάμου καὶ θεμελιώσεως οἴκου, ἢ μνεῖα τοῦ ἁγίου Προκοπίου, καθίστα τούτο ἀπρόσβλητον, τὸσον ἦτο ἀνεπτυγμένον τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα καὶ τὴν ἦτο ἡ πίστις πρὸς τὴν θρησκείαν τῆς γενεᾶς ἐκείνης!

Ἄλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἐν γένει διατύπωσιν τὸ ἔγγραφον τοῦτο δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ὑπόδειγμα σαφηνείας καὶ ἀκριβείας. Ἡ προικοδοτίς συνιστᾶ εἰς προἰκα δύο ἀγρούς, χωρὶς νὰ ὀρίξη τὴν ἔκτασιν καὶ χωρὶς νὰ ὀνομάξη τὰ ὄρια ἐκατέρου τούτων. Ἀρκεῖται νὰ ὑποδείξη μόνον ἕνα τῶν γειτόνων, τὸν Ρόδην Θανοπούλον καὶ τὴν ἐπίσης γείτονα ἀδελφὴν τῆς προικοδοτίδος Βασιλικῆν. Ὅλος δὲ δυσερμηνευτός καθίσταται ἡ τελευταία περιόδος τοῦ ἔγγραφου, δι' ἧς ἡ προικοδοτίς, περιλαβοῦσα καὶ διατάξεις τελευταίας βουλήσεως, προέθετο διακανονισμὸν τῶν εἰς προἰκα διδομένων οἰκοπέδου, μῆς οἰκίας καὶ ἐνὸς μαγαζείου, ὅλος ἀρίστως μνημονευομένων.

Ἐγγραφα τοιαῦτα δίδοντα εἰκόνα τῆς πνευματικῆς καὶ οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν ἀνθρώπων τῶν χρόνων τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἄλλα ἔγγραφα, ἐγκατεσπαρμένα εἰς διαφόρους μινάς, ἐν τῶν ἀρχεῖοις τῶν ὁποίων εὗρισκονται σιγγίλια καὶ χρυσόβουλα, ἔγγραφα φέροντα ὑπογραφὰς Πατριαρχῶν ἢ Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων ἢ Σουλτάνων, οἷα, ἐξελέγχοντες ἄλλοτε τίτλους τῆς ἱερᾶς μονῆς Χρυσοποδαριτίσσης, εὗρομεν εἰς τὸ ἀρχεῖον ταύτης, εὐχῆς ἔργον θεῶ ἦτο νὰ τυπωθῶν πρὸς διάσωσιν. Καμμία δὲ ἄλλη, νομίζομεν, περισσότερον ἀρμωστὴ πρὸς τοῦτο θέσις δὲν θεῶ εἶναι ἀπὸ τὰς σελίδας τῶν «Ἀρχαϊκῶν», ὧν τὴν γένεσιν καὶ τὴν πρόοδον μετὰ παντὸς ζωηροῦ ἐνδιαφέροντος παρακολουθῶ.

ΧΡΗΣΤΟΣ Κ. ΦΑΚΗΣ

Πρόεδρος Δικηγορικοῦ Συλλόγου Πατρῶν

ΠΑΤΡΙΝΗ ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΟΥ 1826

Εἰς τοὺς ἐναπομείναντας ἐν Ἑλλάδι, δυστυχῶς ὀλίγους, διφίτορας τῆς ἱστορίας ὅσοι τὴν ὄλην ζωὴν των κατηνάλωσαν εἰς τὴν μελέτην δυσσυμβλήτων καὶ τιλφοβρώτων ἐγγράφων, ἀλλὰ καὶ οἱ ὅποιοι σπουδαίως συνέβαλον εἰς τὴν διαφώτισιν πολλῶν σκοτεινῶν καὶ ἀόριστων τῆς ἱστορίας σημείων, ἀκαταγώνιστος ἐργάτης μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων τῆς μακρᾶς ζωῆς του συγκαταλέγεται καὶ ὁ ἀπὸ τινος θρηνούμενος φίλος Σ τ έ φ α ν ο ς Θ ω μ ὀ π ο υ λ ο ς.

Κληθεὶς μετὰ καὶ ἄλλων συνεργατῶν τοῦ ἀρίστου περιοδικοῦ «Ἀχαϊκὰ» νὰ συμμετάσχῃ τοῦ εἰς μνήμην τοῦ ἀποθανόντος τούτου διανοητοῦ, κατὰ ὀφειλόμενον φόρον, ἀφιερωμένου τεύχους καὶ στερούμενος ἐπαρκοῦς χρόνου, ὅπως ἀσχοληθῶ ἐπὶ τοῦ ὄλου ἱστορικοῦ ἔργου τοῦ ἐκλιπόντος φίλου, παρέχω τὴν κατωτέρω μικρὰν συμβολὴν μου σχετιζομένην πρὸς τὴν ἱστορίαν τῶν Πατρῶν, τὴν ὁποίαν τόσον οὔτος ἠγάπησε καὶ ὑπὲρ τῆς ὁποίας μετὰ τόσου ζήλου καὶ εὐσυνειδησίας εἰργάσθη.

Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ἔτους 1777 μίᾳ οἰκογένειᾳ ἐκ Πατρῶν, ἢ τοῦ Ἰωάννου Καλαμοδάρτη ποτὲ Ἀντωνίου, ἐγκατασταθεῖσα ἐν Ζακύνθῳ, μετήρχετο τιμῶς τὸ ἐμπόριον. Φαίνεται ὅτι ἡ οἰκογένεια αὕτη βραδύτερον εἶχε κοινήν τὴν διαμονὴν καὶ ἐν Ζακύνθῳ καὶ ἐν Πάτραις, ὡς προκύπτει ἐκ διαφόρων ἐγγράφων καὶ ἰδίᾳ ἐκ τῆς κατωτέρω δικαστικῆς ὑποθέσεως.

Ὁ δρ. Γεώργιος Δε-Ρώσσης ἐπιτροπος τοῦ Λουδοβίκου Στράνη ἐνεργῶν καὶ διὰ τὸν Σιπυρίδωνα Στράνην, ἀδελφὸν τοῦ Λουδοβίκου, ἐπαρουσίασε τὴν 7 Ὀκτωβρίου 1826 εἰς τὸ Πρωτοδικεῖον Ζακύνθου ἀγωγὴν κατὰ τοῦ Γεωργίου Καλαμοδάρτη πτ. Ἰωάννου ζητῶν τὴν πληρωμὴν γραμματίου ἐκ γροσίων 3600, υπογεγραμμένου παρὰ τοῦ αὐτοῦ Καλαμοδάρτη καὶ διὰ λογαριασμὸν τῶν ἄνω αὐταδέλφων Στράνη, κατόχων τοῦ γραμματίου ἐκ κληρονομίας τῆς ἀποθανούσης Ἀναστασίας, συζύγου τοῦ Γεωργίου Πῶλ, προξένου Παλαιῶν Πατρῶν. Τὸ ἐν λόγῳ γραμμάτιον προέκυπτεν ἐκ χρέους τοῦ Καλαμοδάρτη πρὸς τὴν αὐτὴν Ἀναστασίαν, εἶχε δὲ γραφῆ διὰ χειρὸς τοῦ Στεφάνου Ἐμμανουὴλ καὶ ὑπογραφῆ παρὰ τοῦ Καλαμοδάρτη κοὶ εἶχεν ὡς ἑξῆς :

«πάτρα. τῆ 19 Μαΐου 1820 διὰ τῆς παρούσης μου ὁμολογίας φανερώων
»καὶ ὁμολογῶ ἐγὼ ὁ ὑποκάτωθεν γεγραμμένος γεώργιος καλαμοδάρτης, ὅτι
»ἔλαβον δάνεια καὶ διὰ χάριν φιλίας ἀπὸ τὴν εὐγενεστάτην κονδολέσσα τοῦ
»ποτὲ σινιὸρ τζῳρτζη πούλου κυρίαν ἀναστασίαν γρόσια τρεῖς χιλιάδες ἑξακό-
»σια Νο 3600, τὰ ὅποια ὑπόσχομαι νὰ τὰ ἐπιστρέψω εἰς διορίαν χρόνον ἕναν
»ὀλόκληρον χωρὶς λόγον προφάσεως καὶ ἔστω εἰς ἔνδειξιν ἢ παροῦχα μου ὁμο-
»λογία.

»Στέφανος Ἐμμανουὴλ
»Γραφεὺς καὶ μάρτυς.

Γεώργιος Καλαμοδάρτης
βεβαιῶνων τὰ ἄνωθεν».

Ὁ Καλαμοδάρτης ἐπὶ τῆ ἔμφανισι τοῦ γραμματίου προσέβα-

λεν αὐτὸ ἐπὶ πλαστόγραφίᾳ καὶ ὡς πρὸς τὴν ὑπογραφήν καὶ ὡς πρὸς τὴν ἰδιόχειρον ὑποσημείωσιν, ἀλλ' ὁ ἐπιτροπικῶ ὀνόματι παρουσιάσας τὸ γραμμάτιον ὠμολόγησεν, ὅτι τὸ εὔρε μεταξύ τῶν ἐγγράφων τῶν αὐταδέλφων Στράνη καὶ ὅτι πληροφορηθεὶς ὅτι εὕρισκετο ἐν Ζακύνθῳ ὁ Καλαμοδάρτης, ἐνόμισε καλὸν νὰ καλέσῃ εἰς τὸ Δικαστήριον τὸν χρεώστην πρὸς πληρωμὴν τοῦ χρέους του.

Ἡ πράξις τῆς πλαστογραφίας ἐθεωρήθη πάντοτε σπουδαιότατη καὶ αἱ ἐκ ταύτης συνέπειαι ἦσαν βαρύταται, διὸ ὁ Νόμος τοῦ Βενετικοῦ Ἐγκληματικοῦ Κώδικος τῆς 30 Νοεμβρίου 1542 ὁ ἰσχύων ἐν Ἑπτανήσῳ, ὅπου διεξήγετο ἡ ὑπόθεσις αὕτη τῆς πλαστογραφίας, τιμωρᾷ μὲ μεγάλην ἀυστηρότητα τὸ ἔγκλημα τοῦτο. Ἐν τῇ προκειμένῃ ὁμῶς περιστάσει, ἐπειδὴ ἀπεδεικνύετο μὲν ἡ πλαστογραφία, ἀλλ' ὁ πλαστογράφος ἦτο ἄγνωστος, ὁ δημόσιος κατήγορος θεωρήσας ὡς ψευδῆ καὶ κατὰ μίμησιν γραφεῖσαν τὴν ὑπογραφήν τοῦ ὁμολόγου καὶ τοὺς δύο ἀριθμούς 20 τῆς χρονολογίας, κατήγγειλε ταύτην ὡς ψευδῆ, τὴν 6 Νοεμβρίου 1826, μὲ ἐπιφύλαξιν τῶν δικαιωμάτων του κατὰ τοῦ ψευδογράφου ἢ τῶν ψευδογράφων ὁψέποτε ἤθελο γνωσθῆ. Πρὸς ὑποστήριξιν τῆς κατηγορίας ἐπρότεινε πραγματοποιήσας τοὺς Νικόλαον Χειλόπουλον πτ. Βαλάση, Σπυρ. Ἀλεξανδρόπουλον πτ. Παναγιώτου, Χριστόδουλον Αὐγερινὸν τοῦ Γεωργίου ἐκ Πύργου, κατόικους Ζακύνθου, Χριστόδουλον Τζένον πτ. Χρυσαντάκη ἐκ Πατρῶν, Παναγιώτην Γκίναν πτ. Ἀλεξίου ἐκ Πύργου καὶ τοὺς συμβ)γράφους Ζακύνθου Γραδ. Ψημάρην καὶ Νικόλ. Λαμπέτην, ὅπως ἐν ἀντιπαρβολῇ πρὸς τὸν γραφικὸν χαρακτηῖρα καὶ ἄλλας ὑπογραφὰς τοῦ Καλαμοδάρτη ἀποφανθοῦν, ἐὰν ὄντως ἐπρόκειτο ἢ ὄχι περὶ πλαστογραφίας. Ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπεράσπισις ἐπρότεινε μάρτυρας τὴν Μαρίαν Πόλο πτ. Πόλου ἐκ Πατρῶν καὶ τοὺς Σπυρ. Βιτσέντσον πτ. Ἰωάννου, Δημ. Ρετινιώτην πτ. Παναγῆ, Γίλιον Μονδῖνον πτ. Φραγκίσκου καὶ Διον. Παπαγεωργόπουλον ἐκ Ζακύνθου.

Ἐκ τῆς ἀποδεικτικῆς διαδικασίας προέκυψεν, ὅτι τρία ἔτη πρὸ τῆς ἑλληνικῆς ἐθνεγερσίας ὁ Ἀνδρέας Καλαμοδάρτης, ἀδελφός τοῦ Γεωργίου, ἐζήτησε παρὰ τῆς Ἀναστασίας Πῶλ. διὰ δύο συγγενῶν του 3000 γρόσια καὶ ὅτι ἡ αὐτὴ Ἀναστασία διατεθειμένη νὰ δώσῃ τὸ αὐτὸ ποσόν, διέταξε τὸν οἰκειὸν τῆς Σπυρ. Βι-Τσέντσον νὰ πληρῶσῃ τοῦτο παραλαμβάνων παρ' αὐτῶν τὸ σχετικὸν γραμμάτιον πληρωμῆς ἐπὶ ἕν ἔτος τοῦ αὐτοῦ Ἀνδρέου. Προέκυψεν ἐπίσης ὅτι, ὀλίγῳ πρὸ τῆς λήξεως τοῦ ἔτους, ὁ Ἀνδρέας ἐπλήρωσε, διὰ τῶν αὐτῶν πάντοτε, ὡς ἀνωτέρω, προσώπων, τὸν τόκον, προκειμένου ν' ἀνανεώσῃ τὸ γραμμάτιον, παρεκάλεσεν ὁμῶς τὴν πιστώτριαν Ἀναστασίαν, ἐπειδὴ εἶχε διαφορὰς μὲ τὸν ἀδελφὸν του Γεώργιον, ν' ἀρκεσθῆ εἰς τὸ παρουσιασθῆν νέον γραμμάτιον μὲ ὑπογραφήν

τοῦ ἀδελφοῦ του, περί τῆς γνησιότητος τῆς ὁποίας πεπεισμένη ἐκείνη, ἐπέστρεψε τὸ γραμματίον τοῦ Ἀνδρέου καὶ ἔλαβε τὸ τοῦ Γεωργίου.

Ἐν τέλει τὸ Κακουργοδικεῖον Ζακύνθου, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχε διαβιβασθῆ ἡ δικογραφία καὶ τὸ ὁποῖον ἐπελήφθη τῆς περαιτέρω ἐξετάσεως, ἀπεφάνθη διὰ τῆς ἀπὸ 7 Ἰουνίου 1827 ἀποφάσεώς του, ὅτι ἡ ὑπογραφή τοῦ περὶ οὗ ἐπρόκειτο γραμματίου δὲν ἦτο τοῦ Γεωργίου Καλαμοδάρτη, κηρυσσομένου ἀθώου καὶ ἐπομένως, ὅτι τὸ γραμματίον ἐκεῖνο οὐδεμίαν τοῦ λοιποῦ εἶχεν ἰσχύν.

Ἡ δικογραφία τῆς ἀνωτέρω ὑποθέσεως τηρεῖται παρὰ τῷ Ἀρχαιοφυλακεῖῳ Ζακύνθου μετὰ καὶ ἄλλων σχετικῶν τῆς οἰκογενείας Καλαμοδάρτη.

Ζάκυνθος

ΛΕΩΝΙΔΑΣ Χ. ΖΩΗΣ

ΣΤΗΝ ΠΑΤΡΑ

Τῆς ταπεινῆς μας ἐποχῆς πῶς μοιάζεις ξένη,
πόλη μου ράθυμη κι' ἀρχοντική,
ἀπ' τὸν παλῆο καλὸ καιρὸ ταξιδεμένη
ὡς τοῦ αἰῶνα μας τῆ ζοφερῆ
κι' ἀνάστερη νυχτιά.

Κρατεῖς ἀπὸ τῆ Βενετιά τῆ ξιπασμένη
κάποια σημάδια. Κάτι μᾶς τραβᾶ
καθὼς θωροῦμε σε νωχελικὰ γερμένη
στοῦ σιωπηλοῦ σου κάστρου τῆ θωριά
σέ χρόνια μακρινά.

Τὰ γαλανὰ σου δὲν θολώνουνε τὰ οὐράνια
καπνοὶ κι' ἀχοί. Στὸ πόρτο σου νωθρὰ
κι' ἀριά περνᾶνε τὰ καράβια. Τὰ λιμάνια
δὲν μοιάζεις τ' ἄλλα σὺ τὰ βουερά
μὲ τὰ θολὰ νερά.

Στὴν ὄψη νώχελη καὶ στὴν ψυχὴ γαλήνια
τῆ θαλπωρῆ σου ἀνοίγεις ἀγκαλιὰ
στὶς κουρασμένες μας ψυχές πού τὰ μπυρρινία
μιᾶς ἀδειανῆς ζωῆς ἀπὸ χαρὰ
μᾶς τυραννοῦν φριχτά.

Πάτρα 19)9)39

ΝΤΙΒΑΣ ΚΑΡΡΑΣ

ΣΤΗΝ ΤΑΒΕΡΝΑ

Ἦτανε βράδυ κ' ἦτανε ἡ ταβέρνα γεμάτη Πατρινοὺς διανοομένους. Ἄν διανοοῦμενοι πρέπει νὰ λεγώμαστε, ὅσοι κρατοῦμε ἓνα δίπλωμα, ἓνα ἀξίωμα ἢ ἓνα προεδρικό κουδοῦνι στὸ χέρι. Τὰ «Ἀχαϊκά» μᾶς εἶχανε καλέσει σ' ἐκεῖνο τὸ τραπέζι γιὰ νὰ τιμήσουμε τὸ Στέφανο Θωμόπουλο πού γιὰ λίγες μέρες βρισκώτανε στὴν Πάτρα. Ἦμαστε πολλοί. Ἄλλοι ἦσανε φίλοι μὲ τὸ Θωμόπουλο ἀπὸ μικρὰ παιδιὰ. Ἄλλοι πρώτη φορά τὸν ἐβλεπαν. Ὅλοι ὁμως τὸν ἐκτιμούσαμε. Μερικοὶ ἀδιάντροπα ὁμολογήσαμε πῶς δὲν ἐδιαβάσαμε ἀκόμη τὴν Ἱστορία τῆς Πάτρας του. Ἄλλοι τὴν εἶχανε διαβάσει πρὸ χρόνων, λέει, καὶ δὲν θυμούντανε τίποτα πειὰ, πού κάνει τὸ ἴδιο πρᾶμα. Ἄλλοι τὴν εἶχανε ἀληθινὰ διαβασμένη. Αὐτὸ κάνει ἄλλο πρᾶμα. Κι' ἄλλοι τέλος λέγανε πῶς τὴ διαβάσανε καθὼς λέγανε. Κι' αὐτὸ εἶναι... τελείως ἀλλοιώτικο πρᾶμα. Ἐσυμφωνούσαμε ὁμως ὅλοι πῶς εἶναι σπουδαῖος ἱστορικὸς ὁ Θωμόπουλος. Καὶ πῶς καλὰ κάναμε πούρθαμε ὅλοι στὴν ταβέρνα νὰ τὸν τιμήσουμε.

Καθίσαμε σ' ἓνα μεγάλο τραπέζι καὶ στὴ μέση ὁ γέρος. Γρηγόρα ἀρχίσανε οἱ προπόσεις. Ὅλες ἀφορούσανε φυσικὰ τὸ Θωμόπουλο καὶ τὸ ἔργο του. Κι' ὅλες τελειώνανε «εἰς ὑγείαν» τοῦ «διακεκριμένου», τοῦ «σοφοῦ», τοῦ «πολυτίμου συμπολίτου». Κ' ἐπίναμε πρόθυμα ἀφοῦ τὸ πιετὸ ἀφοροῦσε τὴν «ὑγείαν τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ». Στὰ μετὰξὺ διαστήματα ἐτρώγαμε. Καλοτρώγαμε μάλιστα γιὰτὶ ὁ ταβερνιάρης εἶχε καλομαγειρεμένο φαί. Ὁ Θωμόπουλος ροδοκόκκινος ἐκοκίνιζε περισσότερο ὅσο πέρναγε ἡ ὥρα κ' ἐπλήθαιναν οἱ προπόσεις. Αὐτὸ ἄρχισε νὰ μοῦ γεννάει ἀνησυχίες. Ἐλυπώμουνα μάλιστα τὴν Ἱστορία τῆς Πάτρας πού θᾶμενε ἀτελείωτη ἐξ αἰτίας τοῦ ταβερνιάρη της, τῶν «Ἀχαϊκῶν» καὶ τῶν διανοομένων της.

Μὰ ὁ γέρος βαστοῦσε καλὰ. Ἄκουσε μὲ καλωσύνη ὅσα τοῦ λέγαμε οἱ «προπίνοντες». Καὶ δὲν τοῦ λέγαμε λίγα. Ἐνας ἐπρότεινε νὰ ἐκδόσῃ ὁ Δῆμος τὴν Ἱστορία του. Ἄλλος ἐπρότεινε νὰ τοῦ χαρίσει ἡ πόλη ἓνα «χρυσοῦν κύπελλον». Διωρίσθηκα μάλιστα καὶ μέλος τῆς ἐπιτροπῆς. Μὰ παρατήθηκα ἀμέσως γιὰτὶ φοβήθηκα ν' ἀναλάβω τὴ διαχείριση χρυσοῦ. Ἐνας ἄλλος ἔκανε πρόποση γιὰ τὸν «προκειμένον ἄνδρα». Καὶ τέλος ὁ Διευθυντῆς τῶν «Ἀχαϊκῶν» πού ἀληθινὰ τὸν ἔχει διαβάσει καὶ σωστά ξέρει τὴν Ἱστορία, ἔβαλε ἓνα λόγο μεγάλο καὶ βαρὺ. Ὑστερ' ἀπ' αὐτὸν ἔγινε εἰρήνη. Κι' ὁ Θωμόπουλος βρῆκε καιρὸ νὰ εἰπεῖ κι' αὐτὸς λίγα λόγια καὶ νὰ μᾶς εὐχαριστήσῃ ὅλους. Τελείωσε τὸ τραπέζι, τελειώσανε οἱ λόγοι κι' ὁ Θωμόπουλος μὲ δυνατὸ χέρι μᾶς ἐχαιρέτησε καὶ μὲ σταθερὸ πόδι ἀνέ-

βηκε τὰ σκαλιὰ τοῦ ὑπογείου κι' ἔφυγέ.

Τὴν ἄλλη μέρα πού τὸν συνάντησα, γέλασε μὲ τὴν καρδιά του σὰν τοῦ εἶπα τὸ τί θὰ τοῦλεγα ἂν τυχὸν τοῦκανα πρόποση ἢ ἐπικήδειο. "Ἡ καὶ τὰ δυὸ μαζύ. Ἐχωρίσαμε. Ἦταν ἡ τελευταία φορὰ πού τὸν εἶδα.

Σήμερα στὸ τεῦχος ποῦχε τὴν ἀξιεπάινη ἔμπνευση ν' ἀφιερῶσθαι στὴ μνήμη τοῦ ὁκ Τριανταφύλλου, ξαναθυμᾶμαι ἐκείνη τὴ βραδυὰ τῆς ταβέρνας. Καὶ τώρα τὴν ἐκτιμῶ ὅσο ἀληθινὰ ἀξίζει. Ἦταν ἡ τιμὴ πού χρωστᾶμε στὸν πνευματικὸν ἐργάτη. Στὸν τόπο μας τιμᾶμε ὄλο τοὺς πεθαμένους. Ἀξίζει κάτι, ὅταν τιμήσουμε κ' ἕναν ζωντανόν. Ἔστω καὶ στὴν ταβέρνα.

ΧΑΡΙΛΑΟΣ ΚΑΚΟΥΡΗΣ

ΔΥΣΙ

Σουρούπωμα: Ὁ ἥλιος στὸν ὀρίζοντα μουντός,
κι' ἡ τελευταῖες ἀκτίνες σὰν ἀπ' ἀρχαῖο Καπιτώλιο
νά περνοῦν, ἀνάμεσα στῆς λαξευτὲς κολῶνες π' ὁ λαμπρός
ἀπανωθὲ τους τοῦ Πολιούχου ὁ θόλος μέσ' τὸ θόρυβο,
πού κάνουν οἱ μαστόροι, ἀνεβαίνει... ἀψηλός
ἀπάνω ἀπ' τῆς σκεπαῖς στὰ νέφη μέσα, ξακουστός,

Καὶ ὕστερα: σὰν νᾶπιασε μὲ μιᾶς φωτιά...!
τί θέαμα! Μαῦρες γραμμὲς στὸν ἥλιο μέσα ἡ κολῶνες
μά, ὅσο πάει, τὸ χρῶμα χάνει ἡ ζωγραφιὰ
ροδίζοντας, ὅμως ὁ τροῦλος μένει καὶ θὰ μείνη στοὺς αἰῶνες,
καὶ τῆς πλανεύτρας θάλασσας σκουραίνουνε τὰ γαλανὰ
τὰ στήθεια, π' ἀποκοιμήθηκαν τὰ ὤμορφα νησιά.

Σκοτεινιάζει: Μά, ἀκόμη μιὰ χρυσεὴ γραμμὴ
ψηλότερα λιγάκι ἀπ' τὸν ὀρίζοντα ξεχύνεται,
κι' ὦ θεία ἡσυχία, πού ἀπλώνει αὐτὴ ἡ στιγμή!!
τοῦ карабиου ὁ καπνός, ἕνας ἀτμός 'κεῖ κάτω ἀργοσβύνεται,
ὁ μπάτης ἐλαφρὸς ὑπόσχεται μιὰ ὥρα ἄρια ἀυριανὴ
καὶ τ' οὐρανοῦ ἀνοίγουνε οἱ δρόμοι οἱ φωτεινοί...

Ἀπρίλης—Ψηλαλώνια

Κ. Α. ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Ν. ΘΩΜΟΠΟΥΛΟΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΑΠΟ ΤΑΣ ΠΑΤΡΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑ ΤΑΣ ΠΑΤΡΑΣ

Οἱ γοῖφον εἰς ἱστορίας εἶναι δύο εἰδῶν, ἢ μᾶλλον δύο τύπων. Πρῶτον οἱ ἄνευ σοβ' ρᾶς μελέτης, πού περιορίζονται περισσότερον εἰς τὴν λογοτεχνίαν καὶ μὲ τὸ καλλιτεχνικὸ τους ταλέντο κάμνουν ρεπορτάζ, γράφοντες εὐχάριστα ἱστορικὰ κ' ἰ δευτέρον οἱ ἐμβριθεῖς πού σκυμμένοι ὥρας ὀλοκλήρους ἀναδιφῶσι δυτικοσανά νωστα παλιὰ ἔγγραφα ἀπὸ διαφόρους κόνιοροτοριβεῖς βιβλιοθηκῆς καὶ βιβλιοθήκας καὶ βιβλιοθήκας ἐξετάζοντες καθ' ἑμάρτυριαν, συγκρίνοντες αὐτὴν μὲ ἄλλας, εἰς ἄλλα ἔγγραφα γραμμένας, χάριν τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας. Ἡ διαφορὰ μετὰ γράφοντος εὐχάριστα ἱστορικὰ καὶ σοβαροῦ μὲ ἐπιχειρήματα ἱστορικῶν εἶναι εἰς τὸ ὅτι, ἐνῶ ὁ πρῶτος ἀδιαφορεῖ διὰ τὰς κρίσεις καὶ ἐπικρίσεις ἐπὶ χρονολογιῶν καὶ μαρτυριῶν καὶ ἐπιρροῶν τὸ τῶν ἀρχαίων: «ἰ δέ τις ἄλλως λέγει, πλατεῖα κέλευθος», δηλαδὴ: «ἂν κανεῖς ἔχει ἀντιρροσιν ἂ: πάρη ἄλλον δρόμον», «ἂς κάμη τὴν βόλτα του», ἂ.ἰ' ἐναντίας ὁ σοβαρὸς μελετητὴ, ὅσον καὶ ἂν ἀδιαφορεῖ διὰ τὰς αὐστηρὰς κρίσεις τῶν ἀπὸ συστήματος ἐχόντων ἀντιρροσῆς ὑπερκριτικῶν, «τῶν εἰς τὰ πάντα ἀμφισπώντων καὶ τὰ πάντα ἐρευνώντων», δὲν δύναται νὰ γράψῃ τίποτα, ἐἰ' δὲν εἶναι βέβαιος καὶ πεπεισμένος, ἔστω καὶ κατὰ συνείδησιν τοῦ ἰχιστον, ἐὰν δὲν ἔχη ἐταρκεῖς μαρτυρίας, ὅτι εἶναι ἀληθὲς ὅπως θὰ τὸ γράψῃ, ἔστω καὶ ἂν ἀνατρεῖ ἡ διὰ νεωτέρων ἐρευνῶν.

Αἱ Πάτρας εἶχον τοὺς δύο ἀντι ροσπευτικὸς τοιοῦτους ἱστορικοὺς τύπους. Τὸν ἀείμνηστον ἱατρὸν Χρητὸν Κορούλλην πού ἔγραψεν ἱστορίας, ὅπως τὰς ἡ: ν: καὶ διὰ τὰς κάμη εὐχάριστους, ἔρριτε ἀρκετὸ ξυδόλαδο ἀστεῖότητος καὶ ἀλάτι εἰρωνίας καὶ τὸν αἰώνιον κατὰ τὴν μνήμην σοβαρὸν μελετητὴν καὶ ἱστορικὸν ἀ τὰς Πάτρας καὶ διὰ τὰς Πάτρας, Στέφανον Ν. Θωμόπουλον, πού ὅτα ἔγγραφα γνωστὰ καὶ σχετικὰ διὰ τὰς Πάτρας ὑπῆρχον μέχρι τοῦ 1888, τὰ ἐμελέτησε καὶ ἔγραψε τὸ μνημειῶδες ἔργον τὸν, τὴν «ἱστορίαν τῆς πόλεως τῶν Πατρῶν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τοῦ 1821», ὅσα δὲ ἔγγραφα μετὰ τὸ 1888 εἴρε καὶ ἐμελέτησε τὰ μετεχειρίσθη διὰ τὰς εἰς διάφορα περιοδικὰ καὶ ἑφημερίδας δημοσιευθείσας ἱστορίας διατριβῆς καὶ τὰ συνεκέντρωσε διὰ τὴν δευτέραν ἔκδοσιν τῆς ἱστορίας του, ἀσφαλῶς εἰς τόμους.

Ἡ ἱστορία τῆς πόλεως Πατρῶν τοῦ Στ. Θωμόπουλου καὶ μετὰ τὴν παροδὸν τῶν πενήντων ἐτῶν εἶναι καὶ θὰ παραμένῃ ἔργον ἄρτιον διὰ τὰ πρό τῆς Τουρκοκρατίας ἔτη καὶ μάλιστα ὁ νέος συγγραφεὺς τῆς ἱστορίας τῆς πόλεως τῶν Πατρῶν πού θ' ἀναφανῆ εἰς τὸ ἔγγυς ἢ ἀπώτερον μέλλον, κατὰ τὴν ταπεινὴν μὴ γνώμην, εἰς τὸν πρῶτον τόμον του δὲν θὰ ἔχη νὰ προσθέσῃ πολλὰ πράγματα, ἀπ' ὅσα ἔχει γράψῃ ὁ ἐκλιπὼν Πατρινὸς ἱστορικός. Ἐκεῖ πού προώδευσε πολὺ ἡ ἔρρυνα τῶν ἱστορικῶν ἀρχείων

μετὰ τὸ ἔτος 1888 πὸν ἐτυπώθη ἡ ἱστορία Πατρῶν τοῦ Στεφ. Θωμοπούλου εἶναι ἡ περίοδος κατὰ καὶ μετὰ τὴν Τουρκοκρατίαν. τὴν ὁποίαν δι' ὀλίγων περιγράφει ὁ ἀείμνητος Θωμόπουλος, ἐπειδὴ δὲν εἶχε τ'τε ἐπαρκεῖς μαρτυρίας.

Βεβαίως ὁ Στέφανος Θωμόπουλος ἠρεύνησε καὶ ἴσω; ἤκουσε πολλὰ ἀπὸ τὰς παραδόσεις, ἀλλ', διότι ἐκ τῆς ἐρευνῆς δὲν ἀνεκάλυπτε τίποτε εἰς τὰ ἔγγραφα, δὲν ἐθεώρει σκόπιμον ἱστορικῶς ν' ἀναφέρῃ τὰ θρυλούμενα. Ἄλλως τε ὅταν ἐγράφη ἡ ἱστορία τῆς πόλεως τῶν Πατρῶν παρὰ τοῦ Θωμοπούλου, ἦτο ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ ἱστορικοὶ μόνον εἰς τὰ πολεμικὰ γεγονότα καὶ εἰς τὰ ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα ἔδιδον μεγάλην σημασίαν, διὰ τὴν περιουσιακὴν κατάστασιν καὶ μεταβολὴν ἢ τὴν ἀγροτικὴν ζωὴν τῶν ἔξω καὶ πέριξ τῶν Πατρῶν γεωργῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τότε κατοίκων τῶν Πατρῶν οὐδὲν ἀνεγράφη. Ἐπὶ παραδειγματι ἡ παράδοσις ἔλεγεν ὅτι τὸ ἔτος 1512 ὁ ἐκ Τσορωτᾶ τῶν Καλαβρῦτων Γεώργιος Τσορωτᾶς ἢ Τζερωτᾶς εὔρε εἰς τοὺς πλησίον τοῦ χωρίου του καὶ παρὰ τὴν σημερινὴν Σκοτιάνην ἢ Κόκκοβιν, ἀγρούς του τόσα πολλὰ φλωριά, ἐκ τῶν ὁποίων ἐδώρησεν εἰς τὸν Σουλτάνον Σελῆμ 12 φορτία καὶ ἐκλήθη μπέης καὶ ἔλαβε ἄλεια κτήματα, τὰ ὁποῖα ἀσφαλῶς θὰ ἦσαν τὰ πέριξ Πατρῶν, Αἰγίου, Κορίνθου. Πύργου καὶ ἐν γένει τὰ πεδινά. Ἐκτιζε δὲ ὁ Τσορωτάμπεης μοναστήρια εἰς Ἀχαΐαν, Ἅγιον ὄρος καὶ εἰς τὸ ὄρος Σινᾶ ἀκόμη. Ὁ ἀείμνητος Θωμόπουλος δὲν ἀναφέρει τίποτε, διότι ἐνόμιζεν ὅτι εἶναι θρύλος. Ὁ εἶρων Κυρούλλος ἔγραφε μετὰ εἰς τὴν Χωρογραφίαν τῆς Ἑλλάδος (τομ. Α'. σελ. 151) «Ταῦτα κατὰ τὴν παράδοσιν διότι οἱ Κλειτόριοι δὲν εἶχον τὰ φλωριά μὲ τὸ σακκί». Καὶ ὅμως διάφορα ἔγγραφα διαπιστώνουν τὴν ἀλήθειαν τῶν θρυλουμένων, ὅπως δὲ μοι ἔγραψε πρὸ μηνὸς ὁ φίλιτος καὶ σπουδαῖος, ἀντιᾶξιος δὲ υἱὸς τοῦ σοφοῦ πατρὸς του καὶ τοῦ πολυκλαύστου ἀδελφοῦ του Φώτου, κ. Λίνος Ν. Πολίτης, διευθυντὴς τῶν χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, εὔρεν εἰς Ἅγιον ὄρος μίαν μαρτυρίαν ὅτι κατὰ τὸ 1500 ἡ μονὴ Ταξιαρχῶν τῆς Αἰγιαλείας ἐπυροπολήθη καὶ κατεστράφη, ἀργότερον δὲ ἐπανεκτίσθη ὑπὸ τοῦ ἀρχοντος Τσερωτᾶ.

Ἐπίσης μετὰ τὴν ἐπὶ Ὀρλώφ ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων τὸ ἔτος 1769 ἐπληκολούθησεν ἡ καταστροφὴ τῆς Πελοποννήσου. Ἄλλ' ἡ ἀκριβὴς χρονολογία τῆς καταστροφῆς Πατρῶν καὶ Αἰγίου καὶ ἰδίως τῆς σφαγῆς Αἰγίων καὶ μοναχῶν ἐν τῇ Μονῇ τῶν Ταξιαρχῶν τῆς Αἰγιαλείας δὲν ἦτο γνωστή. Ὁ ἀείμνητος Θωμόπουλος παρουσιάζει μίαν ἀναλαμπὴν διὰ τὴν ἀλήθειαν τῆς χρονολογίας καὶ γράφει εἰς σελίδα 397 στίχον 17 τῆς ἱστορίας του. «Ἐν ἔτει 1772 οἱ Ῥώσσοι κατέστρεψαν στολίσκον τουρκικὸν εἰς τὴν παραλίαν τῶν Πατρῶν». Κατὰ τὴν ἀναδίφησιν τῶν χειρογράφων τῆς ἱερᾶς Μονῆς Ταξιαρχῶν Αἰγιαλείας εὔρον εἰς κώδικα γραμμένον τὸ ἔτος 1775 μαρτυρίαν ὅτι ἡ σφαγὴ Αἰγίων καὶ μοναχῶν ἐν τῇ μονῇ Ταξιαρχῶν

παρὰ τῶν Ἀλβανῶν ἔλαβε χώραν τὸ ἔτος 1772. Ἐγραψα δὲ τότε εἰς τὰ ὑπ' ἀριθμ. 766—772 τοῦ ἔτους 1937 φύλλα τῆς ἐφημερίδος «Ἐρευνα» τοῦ Αἰγίου. Ἐπίσης ὁ ἀείμνητος ἱστορικὸς γράφει εἰς σελίδα 419 στίχον 23 τῆς ἱστορίας του. «Κατωτέρω ἤρχιζον αἱ σταφιδάμτελοι τῆς ἐν Αἰγίῳ ἱερᾶς μονῆς; τῶν Ταξιαρχῶν, ἐκτεινόμενα μέχρι τῆς ἡδὴ πλατείας Ὀλγας». Εἰς τὸν ἀναφερθέντα κώδικα τῆς μονῆς Ταξιαρχῶν εὔρον διαπιστωμένην τὴν ἀλήθειαν τῶν ἱστορουμένων παρὰ τοῦ ἀειμνήτου Θωμοπούλου: ὅτι ἡ μονὴ Ταξιαρχῶν τὸ ἔτος 1807 ἐξώδευσε 12.000 γρόσια διὰ νὰ ἀναγνωρισθῇ ἡ κατοχὴ τοῦ εἰς θέσιν Βλατερὸ τῶν Πατρῶν ἱεροῦ τῆς μονῆς ἐξ ἐξήκοντα στρεμμάτων παρὰ τοῦ νέου διοικητοῦ Β'λῆ πασσᾶ, ὅπως ἔχω γράψαι εἰς τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 784 φύλλον τῆς ἐφημερίδος «Ἐρευνα» Αἰγίου.

Διὰ τὸν ἱστορικὸν πὸν καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐρευνᾷ καὶ ἀναμένει τὴν ἐπιμένειν νὰ εὔρη περισσότερα στοιχεῖα ὁ χρόνος παρέρχεται μὲ μεγίστην ταχύτητα, ἀλματωδῶς δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, καὶ καταφθάνει τὸ γῆρας. Αὐτὸ συνέβη εἰς τὸν μεγάλον Πατριὸν ἱστορικὸν πὸν δὲν τὸν ἀφήκεν ὁ φυσικὸς ἀκόλουθος τοῦ γῆρατος θάνατος νὰ κἀμῃ τὴν δευτέραν ἔκδοσιν τῆς ἱστορίας τῆς πόλεως ἐκείνης, ἀπὸ τὴν ὁποίαν κατήγετο καὶ διὰ τὴν ὁποίαν ἔγραφε.

Αὐγουστος τοῦ 1939

ΘΕΟΔ. Ἰερεὺς ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ
Ἐφημέριος ἐν Αἰγίῳ

1821 *

Παιᾶνας ἄδεν' Ἐλευθερίας
Ἦς τὴν σημαίαν ὁ Γερμανὸς
Μετὰ προκρίτων τῆς Ἀχαΐας (1)
"Υψωσ' ἐν Λαύρᾳ περιφανῶς.

Ἄγία Λαύρα! ἄφθετον κλέος
Σὺ πρώτη ἔχεις διαπαντὸς
Καὶ Πανελλήνων πάνυ δικαίως
Ἐκρυπτες πόθοις ὡς κιβωτός.

Εἰκοσιένα! ἔτος γενναίων!
Ἡρώων χρόνων τῶν παναρχαίων!
Σέ περιστρέφει δάφνη—μυρσίνη
Ἀξίων γόνων εὐγνωμοσύνη.

(*) Εἰς τὰ κατάλοιπα τοῦ ἀειμνήτου ἱστορικοῦ μας ἀνευρέθη καὶ τὸ δημοσιούμενον ποίημα, ἔργον τῶν νεανικῶν, φανερὰν, χρόνων τοῦ συγγραφέως, ὁ ὁποῖος οὔτε τὸν Πήγασόν του ἔκτοτε ἐκέντησε εἰς νέας ποιητικὰς κατακτήσεις, οὔτε τὸ ποίημά του αὐτὸ ἐπεριποιήθη διὰ τῆς τέχνης τοῦ Γουτεμβέργιου. Εὐρέθη ἀνυπόγραφον.

(1) Ἀχαΐα αἱ ἐπαρχίαι Καλαβρῦτων Πατρῶν Αἰγιαλείας (σημ. συγγραφέως)

Ο ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΘΩΜΟΠΟΥΛΟΣ ΩΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ ΠΑΤΡΩΝ

Πρὸς τὴν μνήμην τοῦ ἀειμνήστου Θωμοπούλου θὰ ἦτο παράλειψις, ἂν ἀπεισιωπῶντο αἱ μακροαὶ ὑπηρεσίαι, ἅς προσέφερον πρὸς τὴν πόλιν τῶν Πατρῶν ὡς ἐπὶ πολλὰ ἔτη δημοτικὸς σύμβουλος αὐτῆς. Βεβαίως τὸ σημαντικώτερον ὅλων ἔργων τοῦ τῆς συγγραφῆς τῆς ἱστορίας τῆς πόλεως ἐπισκιάζει κάθε ἄλλην στενωτέραν ἢ γενικωτέραν ὑπηρεσίαν τοῦ πρὸς τὴν γενέτειραν, ἐν τούτοις καὶ ἡ ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ δημοτικοῦ συμβούλου συμβολὴ τοῦ δὲν πρέπει νὰ μείνῃ ἄγνωστος.

Ὁ Στέφανος Θωμόπουλος ἐξελέγη κατ' ἐπανάληψιν δημοτικὸς σύμβουλος, διατελέσας τοιοῦτος ἐπὶ τριῶν δημορχιῶν, ἕξ ὧν ἡ μία Θάνου Κανακάρη καὶ αἱ ἄλλαι δύο Δημητρίου Βότση. Ἐνωρὶς (2 Δεκεμβρίου 1895) μὲ πλειοψηφίαν μάλιστα 16 ψήφων ἐπὶ 18 παρόντων, κατέλαβε τὸ ἀξίωμα τοῦ πρωτοκολλητοῦ (γραμματέως) τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου, τηρήσας τὰ πρακτικὰ ἰδιοχείρως καὶ μετὰ πάσης ἐπιμελείας καὶ εὐσυνειδησίας. Χαρακτηριστικὸν τῆς μετριοφροσύνης τοῦ ἀνδρὸς εἶναι ὅτι, συντάσσων τὰ πρακτικά, ἀπέφευγε πάντοτε ν' ἀναφέρῃ τὴν συμβολὴν τοῦ καὶ τὴν εἰς τὰς συνεδριάσεις συμμετοχὴν τοῦ. Ἔτι δὲ χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι ἦτο ἀνελλιπέστατος εἰς τὰς παρουσιάσεις τοῦ εἰς τὰς συνεδριάσεις, τὰς ὁποίας ἀρρηκολούθει μέχρι τέλους.

Εἰς τὸν Θωμόπουλον λόγῳ τοῦ κύρους τοῦ ἀνετέθη ὡς εἰσηγητὴν εἰδικῆς ἐπιτροπῆς ἡ ὀνομάσις τῶν νέων ὁδῶν καὶ οἱ πλείστοι τῶν δημοτικῶν ὁδῶν τῆς κάτω καὶ ἄνω πόλεως τῶν Πατρῶν εἰς αὐτὸν ὀφείλουσαν τὸ σημερινὸν τῶν ὀνομα. Συνήθως ὁ Θωμόπουλος τὰ ὀνόματα τῶν ὁδῶν ἐλάμβανεν ἐκ τῶν ἀνδρῶν τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ἱστορίας, δὲν παρέλιπεν ὅμως καὶ τὰ ὀνόματα τῶν προσώπων τῆς Πατραϊκῆς τοιαύτης. Κατ' ἐπανάληψιν εἰς τὸ δημοτικὸν συμβούλιον εἰσῆς ὑπεστήριξεν τὸν γεωργικὸν χαρακτῆρα τῆς περιφερείας Πατρῶν—δίδαγμα τουτὸ τῆς ἱστορικῆς του ἐρεῦνης—καὶ ἐζήτησεν ἐντόνως προστασίαν τῆς ἀγροτικῆς ἀσφαλείας, ἣτις εἰς τὴν ἐτοχὴν τοῦ ἦτο εἰς ἐλεεινὴν κατάστασιν. Τῇ προτάσει τοῦ μάλιστα σύσσωμον τὸ συμβούλιον παρουσιάσθη εἰς τὸν Νομάρχην καὶ περιέγραψε τὴν ἀπόγνωσιν τῶν Πατριῶν, οἵτινες ἐβλεπον τὰ κτήματά των νὰ καταστρέφονται ὑπὸ τῶν αἰγοβοσκῶν καὶ ἄλλων ἐπικινδύνων στοιχείων. Ἰδιαίτερος πάλιν ὑπερημύνετο τῶν συμφερόντων τῶν τάξεων τῶν βιοτεχνῶν καὶ ἐταγελματιῶν, πρὸς τοὺς ὁποίους εἶχεν ἐξαιρετικὴν συμπάθειαν καὶ εὐχαρίστος μετ' αὐτῶν διήρχετο τὰς ὥρας τοῦ. Ἐκεῖνο, ποῦ εἶναι ἄγνωστον εἰς τοὺς πολλοὺς εἶναι ὅτι ὁ Στέφανος Θωμόπουλος εἰς μίαν συνεδριάσιν τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου ἔρριψε τὴν γνώμην τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν ὑδάτων τοῦ χειμάρου Γλαύκου πρὸς ἠλεκτροφωτισμὸν καὶ βιομηχανίαν. Καὶ ναὶ μὲν καὶ ὁ ἴδιος ὁμολόγησε τότε ὅτι ἡ ἰδέα τοῦ θὰ ἐθεωρεῖτο ὡς οὐτοπία, ἔζησεν

ὅμως πολλὰ ἔτη καὶ εἶδε πραγματοποιουμένην τὴν ἐμνευσίν του, ἀδιάφορον ἂν ἄλλοι τὴν ἔφεραν εἰς τὴν ζωὴν.

Ἡ πόλις τῶν Πατρῶν πρέπει ν' ἀποτίσῃ φόρον εὐγνωμοσύνης πρὸς ἓνα τοιοῦτο τέκνον τῆς, τὸ ὁποῖον παρέδωκεν εἰς αὐτὴν τὴν ἱστορίαν τῆς καὶ εἰργάσθη δι' ὅλων τῶν δυνάμεών του ὑπὲρ αὐτῆς. Ἄς ἐπιτραπῇ νὰ προτείνωμεν ὅπως μετονομασθῇ μία ὁδὸς καὶ δὴ ἐκ τῆς ἄνω πόλεως (λ. χ. ἡ ὁδὸς Ἡλείας) καὶ λάβῃ τὸ ὄνομά του εἰς ἔνδειξιν τοῦ ἀρρηκτοῦ δεσμοῦ τῆς πόλεως πρὸς τὸν ἱστορικὸν τῆς.

ΜΗΤΣΟΣ ΝΕΖΕΡΙΤΗΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

ΤΩΝ ΕΡΓΩΝ ΣΤΕΦΑΝΟΥ Ν. ΘΩΜΟΠΟΥΛΟΥ

Χριστιανικαὶ ἐν Πάτραις ἐπιγραφαί. «Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος» 1, 1883, σελ. 523-6.

Ἱστορία τῆς πόλεως Πατρῶν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τοῦ 1821. Ἐν Ἀθήναις 1888. Σελ. 431 σχ. 8ον.

Ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας. Ἐν Ἀθήναις 1899. Σελ. ε' + 81 σχ. 8ον.

Ἡ ἱερὰ μονὴ Ὀμπλοῦ Ἐν Πάτραις 1903. Σελ. 48 σχ. 8ον.

Ἡ Πελοποννησιακὴ Γερουσία [ἔγγραφον]. «ΔΙΕΕΕ» 9, 1926, σελ. 586—7.

Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν μητροπολίτης Θεοφάνης Α' ὁ Φλωρίας καὶ τὰ ὠμοφύρια αὐτοῦ (1612—1638). «ΔΙΕΕΕ» 8, 1922, σελ. 94-107.

Ὁ μέγας Δέρκων Γρηγόριος (1801-1821). «ΔΙΕΕΕ» 1 (Νέα Σειρά), τεύχ. Β, 1928, σελ. 52—100

Ἡ Χαλανδρίτσα. «Ἀρχαϊκά» Α, 1937, σελ. 50—3

Ὁ Λουδοβίκος Στόμπ ἐν Πάτραις. «Ἀρχαϊκά», Β', τεύχ. 5, 1938, σελ. 2—8.

Περὶ Κερπινῆς. «Ἀρχαϊκά» Γ', τεύχος 9, 1939, σελ. 3—4.

Καὶ ἄλλας ἐργασίας εἶχε τυπώσει ὁ ἀειμνήστῆς φίλος εἰς Πατραϊκὰ φύλλα, εἰς τὸν «Ἱερὸν Σύνδεσμον», εἰς τὴν «Πρωτῶν» Ἀθηνῶν καὶ ἀλλαχοῦ. Δυστυχῶς ἡ πρόχειρος ἀναδίφησίς μου δὲν ὑπῆρξεν εὐτυχῆς. Ἐπιφυλάσσομαι, ὅταν θὰ ἔχω περισσότερον καιρὸν.

Ε. Π. ΦΩΤΙΑΔΗΣ

ΤΑ ΜΠΡΟΚΟΛΑ ΤΣΗ ΜΠΟΧΑΛΗΣ

ΠΑΛΗΑ ΠΑΤΡΑ

Ἡ παλιὰ ἀγαπημένα χρόνια, μὲ τὶς ἀγνὲς καρδιὲς καὶ τὰ ἄδολα ἀστεῖα, ποὺ σκάρωναν οἱ ἀνοιχτόκαρδοι Πατρινοὶ κ' ἐσκόρπιζαν ἀκράτητα γέλοια, ἐπερᾶστε δίχως ἐλπίδα ἐπιστροφῆς. Θὰ διηγηθῶ μιὰν ἀπὸ τὶς πολλὲς φάρσες, γιατί πολλοὶ ζητοῦν νὰ ξαναζήσουν τὴν παλιὰ ὠραία ἐποχὴ καὶ ἄλλοι ποθοῦν νὰ τὴ γνωρίσουν.

Στὴν περίφημη στὴ ἐποχὴ τῆς μπύρα Μαράτου ἐσύγναζε μιὰ παρῆα, ποὺ κάθε μέρα γελοῦσε μὲ διάφορες «μπίμπιες» καὶ προσπαθοῦσε νὰ δημιουργήσῃ καμμιὰν ἔξυπνη φάρσα, γιὰ νάχη ντεπὸ ἀπὸ γέλοια γιὰ λίγες μέρες. Ζητοῦσε εὐκαιρία ποὺ ἀνέλπιστα τῆς παρουσιάστηκε. Ὁ Ἄνδρέας Βεντούζης, μέλος τῆς παρῆας καὶ δεινὸς φαρσέρ, ἔνα γιόμα ἄφισε τὴν παρῆα τοῦ πιδ νουῖς.

—Φεύγεις κ' ὄλας Ἄντρεά;

—Ναὶ παιδιά, τοὺς λέει μὲ τὴ Ζακυθινὴ προφορὰ του' ἐπῆρα σήμερα μιὰ συναγρίδα καὶ πάου σπῆτι νὰ πάρω μυρουδία, γιὰ νὰ μ' ἀνοίξῃ τὴν ὄρεξι. Ἐπειτα θὰ τὴν ξεκοκκαλίσω καὶ θὰ γλύφω ἕνα ἐξήμερο τὰ δάχτυλά μου!

—Καὶ τ' ἀπόγιομα θὰ βάλῃς στὰ μουστάκια σου, Βεντούζη, κανένα κούκκαλο γιὰ νὰ μᾶς... σκιαῖς, λέει ὁ καπετὰν Νικόλας, ἐπίσης Ζακυθινός.

—Ἐσὺ τί θὰ φᾶς, σιὸρ Νικόλα;

—Μπρόκολα, Βεντούζη, μπρόκολα! Μπρόκολα τσὴ Μπόχαλης!

—Μπρόκολα! Ἄμε στὸ καλό!

Τῶν Ζακυθινῶν ἀρέσουν πολὺ τὰ μπρόκολα γι' αὐτὸ ὁ καπετὰν Νικόλας πειράχτηκε καὶ τοῦ εἶπε:

—Μωρὲ Βεντούζη, Ζακυθινὸς εἶσαι ἢ Μαμελοῦκος; Μιλᾶς σὰν νὰ μὴ ἔφαες ποτέ σου μπρόκολο τοῦ Τζάντε. Καὶ περιφρονῶντας αὐτόν, ἀποτείνεται στοὺς ἄλλους. «Ἀκοῦστε παιδιά! Ὅποιος δὲν ἔφαε μπρόκολο τσὴ Μπόχαλης, βρασμένο μὲ νερὸ τσὴ Ἁγίας Τριαδὸς δὲν ξέρει τὸν κόσμο!

Ἡ παρῆα... συνενικήθη ἀπὸ τὴν περὶ μπρόκολου... ἀποκάλυψε τοῦ καπετὰν Νικόλα, ἕνας δὲ τὸν ρωτᾷ. «Ἄν εἶναι ὅπως τὸ λές, δὲ μποροῦμε καὶ μεῖς νὰ φᾶμε μπρόκολο Ζακυθινό, γιὰ νὰ γλύψουμε, σὰν τὸ Βεντούζη, τὰ δαχτυλά μας;

—Ἀκοῦς ἐκεῖ! Στοὺς ὀρισμούς σας, παιδιά! Νιόνιο! φωνάζει σ' ἕναν παρακαθήμενον ἐργάτη του.

—Ὅρσε καπετὰν Νικόλα!

—Ἀῦριο θὰ πᾶς στὴ Ζάκυνθο;

—Ναῖσθε!

—Στὸ γυρισμό σου φέρε, καῦμένε, μιὰ ἀγκαλιὰ μπρόκολα καὶ γιόμισε μιὰ βίκα μὲ νερὸ τσὴ Ἁγίας Τριαδὸς!

—Τσὴ διαταγὲς σου, καπετάνιο μου!

Τὴν ἄλλη μέρα ἔφυγε ὁ Νιόνιος γιὰ τὴ Ζάκυνθο, καὶ σὲ λίγες μέρες ὁ καπετὰν Νικόλας διάβαζε στὴν παρῆα τὸ γράμμα τοῦ Νιόνιου, ποὺ εἰδοποιοῦσε, ὅτι θὰ γύριζε μὲ τὴν Πύλαρο. Τὸ βράδυ ὅλη ἡ παρῆα... μ' ἐνθουσιασμό κατέβηκε στὸ μῶλο νὰ ὑποδεχθῇ τὸ... πολῦτιμο φορτίο! Νά! ἡ Πύλαρος μπαίνει στὸ λιμάνι.

—Νὰ χαμε τύχη νάφερνε τὰ μπρόκολα!

—Καὶ τὸ νερὸ τῆς ἁγίας Τριαδὸς! προσθέτει ἄλλος.

—Δὲ βαρύνεστε! λέει ὁ Βεντούζης· μοῦ φαίνεται, πὼς ὁ Νιόνιος θὰ γυρίσῃ ξερὸς καὶ ἀδράπανος!

—Μὴ φοβάστε, παιδιά! λέει στὴν παρῆα ὁ καπετὰν Νικόλας, γιὰ νὰ τὴν καθησυχάσῃ. Ὁ Νιόνιος θὰ φέρῃ καὶ νερὸ καὶ μπρόκολα! Σᾶς τὸ ἐγγυοῦμαι!

Τὸ βαπόρι ἄραξε... Νὰ κ' ὁ Νιόνιος ὀρθὸς στὴ βάρκα μ' ἕνα μπόγο μπρόκολα κάτω ἀπ' τὴ μασχάλη του, κρατῶντας στὸ ἄλλο χέρι τὸ μπότι μὲ τὸ νερὸ τῆς Ἁγίας Τριαδὸς.

—Τὰ βλέπετε; λέει χαμογελῶντας ὁ καπετὰν Νικόλας. Ὁ Νιόνιος εἶναι φορτωμένος, ὡς τὰ μπουνία! Νὰ τὰ μπρόκολα! Νὰ κ' ἡ βίκα! Μωρὲ Βεντούζη, τὰ βλέπετε; Παιδιά, φαῖ ποὺ θὰ πατήσουμε! κ' ἔχουμε τὰ ἀφιλότιμα μιὰ μυρουδία περίφημη!

Ὁ Βεντούζης συμμεριζόμενος τὴ... γενικὴ χαρὰ συμπληρώνει: Ἐχεῖ δίκρο! Δοῖτὸ καλῶς τὰ δεχτήκαμε, Νικόλα. Ἄλλὰ καθὸς ξέρεις λίγο λάδι!

—Γιατὶ Βεντούζη;

—Γιὰ νὰ μὴ χαθῇ ἡ σοστάντσα!

—Καπετὰν Νικόλα, ἂν βράσουνε τὰ μπρόκολα μὲ νερὸ τοῦ Ἁγίου Νικολάου δὲν εἶναι τὸ ἴδιο; ἔρωτᾷ ἕνας ἐκ τῶν συνομητῶν.

—Ὅσθε! Μὰ τὸ ἴδιο εἶναι τὸ νερὸ τσὴ Ἁγίας Τριαδὸς μὲ τοῦ Ἁγίου Νικόλα τσὴ Πάτρας; Μωρὲ Βεντούζη, δὲ μιᾶς κ' ἐσὺ!

—Ἐτσι εἶναι, παιδιά, ὅπως λέει ὁ καπετὰν Νικόλας.

Τέλος ὁ Νιόνιος πήδησε στὴν προκυμαία καὶ μὲ χαρὰ ἐβάδιζε πρὸς τὴν παρῆα.

—Ἐλα! Νιόνιο! Ἐλα!!! τοῦ φωνάζει ὁ καπετὰν Νικόλας, γιατί ἐτοῦτοι ἀρχίσανε ἀπὸ τώρα νὰ γλύφουνε τὰ δάχτυλά τους.

Ἄλλ' ἐνῶ ἐτλησίαζε ὁ Νιόνιος ἕνα κρᾶκ! ἕνας ἀπαίσιος κρότος ἀκούγεται. Ἡ πέτρα τοῦ Μπούρα, τοῦ γνωστοῦ χαμινιοῦ, ὀργάνου τῆς συμμορίας Βεντούζη, εἶχε κάμει διάνια στὸ μπότι καὶ τὸ νερὸ τῆς βρύσης τῆς Ἁγίας Τριαδὸς;—ἄλλοι—χύνεται ἄσκαπα στὴ γῆ. Ὁ Βεντούζης προσπαθεῖ νὰ... παγηρορήσῃ τὴν παρῆα.

—Δὲν πειράζει, παιδιά! τρώμε τὰ μπρόκολα μὲ Ζακυθινὸ λάδι κ' ἔτσι δὲ θὰ χάσουνε πολὺ.

Ὁ καπετὰν Νικόλας δὲν ἀπαντᾷ. Εἶναι κατακόκκινος ἀπὸ θυμό. Κυττάει ὑποπτα τὴν παρῆα, ἀλλὰ μάταια προσπαθεῖ νὰ ἀνακαλύψῃ τὸν ἔνοχο. Ὅλοι εἶχαν τὰ μούτρα κατσουφιασμένα γιὰ τὴν... φοιχτὴ ἀπόλεια. Καὶ μὲ τὴν πεποίθησι, ὅτι «τὰ μπρόκολα τσὴ Μπόχαλης δίχως τὸ νερὸ τσὴ Ἁγίας Τριαδὸς δὲ μολογαῖνε τίποτσι», ἀποτενιόμενος στὸν ἐμβρόντητο Νιόνιο τοῦ λέει.

—Καὶ τώρα τί τὰ φυλάς; Πέτα τα!!! Κι' ὁποιος ἔσπασε τὴ βίκα νὰ του πέσῃ κόρπο ντ' ἄριο!

ΑΛΕΚΟΣ ΑΛΤΕΝΗΣ

ΠΑΤΡΙΝΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Ἀφότου τὸ πρῶτον εἰς τὸ τεῦχος τοῦ Σεπτεμβρίου 1937 τῶν «Ἀ-
χαϊκῶν» (Α' σελ. 97—102) ἠθέλησα νὰ φέρω εἰς φῶς μερικὰ ἀνέκδοτα
δημοτικά τραγούδια τῆς πόλεως καὶ τῆς ἐπαρχίας Πατρῶν, ἀνήκοντα εἰς
τὸν 18ον αἰῶνα καὶ τοὺς χρόνους τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821,
ζωηρὰ παρέμεινεν εἰς ἐμὲ ἡ ἐπιθυμία νὰ ἐξακολουθήσω τὸ κατὰ δύναμιν τὸ
ἔργον τοῦτο. Θλιβερὰ συντυχία μὲ φέρει σήμερον εἰς τὸ παρὸν ἐπιμνημό-
συνον τεῦχος τοῦ αὐτοῦ περιοδικοῦ νὰ συνεχίσω τὴν δημοσίευσιν τῶν
ἀνεκδότων Πατρινῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον
τιμήσω, ὅπως ἔχω καθήκον, τὴν μνήμην τοῦ ἐσχάτως ἀποθανόντος σοφοῦ
ιστορικοῦ τῆς πόλεώς μας, ὁ ὁποῖος μὲ τὸ ἔργον του μᾶς ἔδειξε τὸν δρό-
μον νὰ ἀναζητήσωμεν τὸ ἀρχαῖον, ὅσον καὶ τὸ πρόσφατον παρελθὸν τῆς
ιστορικῆς πόλεως τῶν Πατρῶν.

Τὸ παρελθὸν αὐτὸ ἀποκαλύπτεται ὠραῖον καὶ ἐνδιαφέρον ὄχι μόνον
ἀπὸ τὰ γραπτὰ ἢ μὴ μνημεῖα τῆς ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν μελέτην τῆς
προφορικῆς παραδόσεως τοῦ λαοῦ, ἐκείνου δηλαδὴ τὸ ὁποῖον διεσώθη
μέχρις ἡμῶν ἀπὸ τὰς παρελθούσας γενεὰς εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ καὶ εἶναι
τοῦτο τὰ δημοτικά τραγούδια, τὰ παραμῦθια, αἱ παραδόσεις, ὅλον αὐτὸ τὸ
ὕλικόν ποὺ ἐπεκράτησε νὰ ὀνομάζεται λαογραφικόν. Κυρίως ἡ λαϊκὴ Μοῦ-
σα εἶναι ἐκείνη ποὺ ἔχει ἀναλάβει εἰς κάθε σχεδὸν περίπτωσιν τῆς ἱστορι-
κῆς καὶ ἐθνικῆς ζωῆς νὰ ἀποθανάτιζῃ τοὺς σταθμούς αὐτοὺς τοῦ παρελ-
θόντος καὶ νὰ ζωορφύξῃ μὲ αἰσθημα καὶ ζωντάνια τὰ αἰσθήματα, τοὺς
πόθους καὶ τὴν ζωὴν γενικῶς τῶν παλαιότερων κατοίκων, οἱ ὁποῖοι πρὸ
ἡμῶν κατοικοῦσαν κοί ἔδρον εἰς τὴν γωνίαν αὐτὴν τῆς ἑλληνικῆς γῆς.

Ἄλλὰ Πατρινὰ δημοτικά τραγούδια, ἀποκλειστικῶς Πατρινά, εἶναι
ἐλάχιστα. Τὰ δημοτικά μας τραγούδια καὶ ἰδίως τὰ κλέφτικα δὲν εἶναι
ὁμοίμορφα παντοῦ, ὅπου τραγουδιῶνται. Τὸ αὐτὸ ἱστορικὸν τραγοῦδι εἶναι
κατὰ κανόνα πανελλήνιον, ἐτραγουδεῖτο καὶ τραγουδεῖται καὶ σήμερον εἰς
πολλά, ἂν ὄχι εἰς ὅλα, τὰ σημεῖα τοῦ πανελληνίου. Δὲν τραγουδεῖται ὁμως
τὸ δημοικὸν τραγοῦδι ὁμοιομόρφως, ἀλλὰ μὲ διαφορὰς, μὲ παραλλαγὰς,
ἀναλόγως τοῦ τόπου καὶ τῆς ἐξελίξεως, τὴν ὅπου ἂν ἔλαβε τὸ ὄρισμένον
αὐτὸ δημοικὸν τραγοῦδι. Συμβιβάνει δὲ κάποτε, βοηθούσης καὶ τῆς διαφί-
ρου φωνητικῆς καὶ ἀναμίξεως στοιχείων τοπικῆς διαλέκτου, νὰ γίνῃ ἀγνωρί-
στον. Πάντως καὶ τοῦτο ἂν συμβῇ τὸ νόημα καὶ ἡ κεντρικὴ ἰδέα παραμέ-
νουν βασικῶς τὰ αὐτὰ καὶ ἔτσι οἱ εἰδικοί ἐπιστήμονες εἰμποροῦν νὰ ἀποκα-
ταστήσουν αὐτὸ τὸ τραγοῦδι, νὰ εὔρουν τὴν ἱστορίαν του, τὴν ἀρχὴν του,
καὶ τὰς ποικιλίας του, τὰς παραλλαγὰς του. Αἱ παραλλαγὰὶ αὗται εἶναι
ἀλλαγὰὶ διαφόρων στίχων, τοπωνυμῶν, ὀνομάτων, κλπ. Ἐνα δημοικὸν
τραγοῦδι π.χ. ἔξυμνεῖ τὰς ἀνδραγαθίας ἐνὸς κλέφτη. Ἡ παραλλαγή τοῦ α'
τόπου θέλει τὰ κατορθώματά του νὰ τὰ τοποθετήσῃ εἰς τὴν ἰδικήν του

περιφέρειαν ἢ εἰς τὴν β' τοποθεσίαν, ἢ παραλλαγή τοῦ γ' τόπου ὁμοίως
εἰς τὸν δ' τόπον ἢ εἰς τὸν ἰδικόν του.

Παράδειγμα ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω σημειώσεων τὸ τραγοῦδι τοῦ Καρά-
μπελα. Ὁ Καράμπελας δὲν ἦτο Ἀχαιὸς κλέφτης, ἦτο ἐκ Κυνουρίας. Ἐν
τούτοις εἰς τὸν Ἅγιον Πέτρον Κυνουρίας, εἰς τὸ Αἴγιον καὶ εἰς τὰς Πά-
τρας ἀπαντᾶται ἡ κάτωθι παραλλαγή τοῦ τραγουδιοῦ, ἡ ὁποία θέλει τὸν
ἡρωϊκὸν καὶ ὠκύποδα αὐτὸν κλέφτην τῆς Κυνουρίας ἀναπαυόμενον μετὰ
πολλῶν περιποιήσεων ἐκ μέρους τῶν Πατρινῶν γαντζήδων ἐνταῦθα ἔπειτα
ἀπὸ ἡρωϊκὴν πορείαν ἐν διαστήματι μόλις μᾶς ἡμέρας ἀπὸ τὰ μέρη τῆς
Κυνουρίας, εἰς βοήθειαν τῆς ὁποίας εἶχε τρέξει, μέχρι τῆς Πελοποννησιακῆς
πρωτευούσης. Τὴν παραλλαγὴν αὐτὴν δημοσιεύει ὁ κ. Θάνος Βαγενᾶς εἰς
τὸ τελευταῖον λαμπρὸν ἔργον του περὶ τοῦ κλέφτη τούτου, τὸ ὁποῖον
ἔξεδόθη εἰς τὴν σειρὰν τοῦ «Ἀρχείου Κυνουριακῶν μελετῶν» (Θ. Βαγενᾶ :
Θανάσης Καράμπελας, Ἀθήνα 1939, σελ. 16). Ἴδου αὕτη :

Ποιὸς εἶδεν ἦλι' ἀπὸ βραδυοῦ, κι' ἄστρι τὸ μεσημέρι ;
Ποιὸς εἶδε τὸν Καράμπελα, τὸν καπετὰν Θανάση ;
(N) ἐγὼ-εἶδα (v) ἦλι' ἀπὸ βραδυοῦ, κι' ἄστρι τὸ μεσημέρι
(N) ἐγὼ-εἶδα τὸν Καράμπελα, τὸν καπετὰν—Θανάση,
Στῆς Πάτρας τὰ κρασοπουλιά, στῆς Πάτρας τὰ γαλακτοῦρια
Πέντε χαντζήδες τὸν κερνοῦν, πέντε τὸν παραστέκουν
κι' ἕνα μικρὸ χαντζόπουλο γυρίζει καὶ τοῦ λέει
—Ποῦσ' εἶδες, Καράμπελα, ποῦσ' εἶδες Θανάση ;
Ἐψές ἦμουν στὰ Βέρβενια, προψές στὸν Ἅγιον Πέτρο
Κι' ἀπόψες μοῦρθε νὰ γραφῆ, σὲ τρεῖς μεριές καὶ μὲν
Πατήσανε τὴ Μ κλεβή, τὸ μέγα Μοναστήρι
Ποῦχε τριακόσια σήμαντρα κι' ἐξήντα δυὸ καμπάνες
Πᾶσα καμπάνα καὶ παπᾶς κι' ἡ σιδεριά δυὸ διάκους
Πῆραν ἄσπρα, πῆραν φλωριά, πῆραν μαργαριτάρια
Πῆραν τ' ἀσημοκάντηλα, βαγγέλια χρυσωμένα
Πιάσαν καὶ τὸν ἡγούμενο καὶ τὸν Τουρκοπαίδεον.

Εἶναι γνωστὸν ἀπὸ τὰς ἀνεκτιμήτους λαογραφικὰς ἐργασίας αὐτοῦ τοῦ
σοφοῦ ἰδρυτοῦ τῆς λαογραφικῆς ἐλληνικῆς ἐπιστήμης, τοῦ ἀειμνήστου κα-
θηγητοῦ Ν. Πολίτη τὸ τραγοῦδι τοῦ λαβωμένου κλέφτη (παράλαβε προχεί-
ρωσ : Ν. Γ. Πολίτη Ἐλλογαὶ ἐπὶ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, Ἀθήναι
1914, σελ. 43). Τὸ δημοικὸν τραγοῦδι λοιπὸν αὐτὸ ὅπως τὸ παρουσιάζει ὁ
ἀειμνήστου Πολίτης, εἰλημμένον ἐκ τῆς Λακωνίας, δὲν ἀπαντᾶται εἰς Πά-
τρας. Ἀναγινόμενος ἐδῶ μέχρι σήμερον ἀκόμη τραγουδεῖται ἢ ἐξῆς παραλ-
λαγή, ἡ ὁποία χωρὶς καμμίαν τοπικὴν μεροληψίαν, εἶναι κατὰ πολὺ ὠραιο-
τέρα τοῦ κειμένου ποὺ δημοσιεύει ὁ Πολίτης. Λέγει τὸ κείμενον τοῦ
Πολίτη :

Φάτε καὶ πιέτε, βρὲ παιδιά, χαρῆτε νὰ χαροῦμε
κι' ἐγὼ δὲν ἔχω τίποτα παρὰ εἶμαι λαβωμένος.
Πικρὴ ποῦ εἶναι ἡ λαβωματιά, φαρμακερὸ εἶν' τὸ βόλι !
Γιὰ πάρτε με καὶ σῦρτε με ψηλά σ' τὸν ἄη Θανάση,
ποῦ νὰ τὰ δέντρα τὰ δασιά μὲ τοὺς παχείς τοὺς ἥσκιους.
Κόψτε κλαριά καὶ στρώστε μου, κλαριά νὰ μὲ σκεπάστε
καὶ σὴ δεξιὰ μου τὴ μεριά ν' ἀφήστε παρεθύρι,
νὰ μπαίζοβγαίνῃ τὸ πουλί νὰ φέρῃ τὰ χαμπέρια.

Καὶ ἡ Πατρὶνὴ παραλλαγή :

—Μὴ κλαίτε, παλληκάρια μου καὶ σεῖς παιδιὰ δικά μου
κι' ἐγὼ δὲν ἔχω τίποτα παρ' εἶμαι λαβωμένος.
Πικρὴ ποὺ εἶναι ἡ λαβωματιά, βαρὺ ποὺ εἶν' τὸ βόλι.
Γιὰ πάρτε με καὶ σῦρτε με ψηλά στοῦ μοναστηρίου.
Κόψτε κλαδιά καὶ στρώστε μου, νὰ γείρω, νὰ πλαγιαίσω
καὶ φέρτε μου γλυκὸ κρασί ἀπὸ τὸ μοναστήρι,
γιὰ νὰ ξεπλύνω τὶς λαβωματιές ὅπου εἶμαι λαβωμένος
κι' ἂν δώσῃ ὁ Θεὸς καὶ γιατρευτῶ, καὶ ἂν δώσῃ ὁ Θεὸς καὶ γιάνω,
θὰ κάψω χώρες καὶ χωριά, χώρες καὶ βιλαέτια.

Ἐπίσης γνωστότατον εἶναι τὸ τραγοῦδι «τοῦ Κίτσου ἡ μάννα». Καὶ
τὸ τραγοῦδι αὐτὸ μέ τινες ἐλαφρὰς τροποποιήσεις τραγουδεῖται ἐνταῦθα.
Ἄλλὰ ἀπὸ τὴν πρώτην στροφὴν τοῦ ᾄσματος αὐτοῦ ἐξῆλθε μία παραλλαγή
Πατρὶνὴ, κάπως ἀπομεμακρυσμένη τοῦ κοινοτάτου εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα
τραγουδιοῦ. Ἡ αὐτὴ στροφή κατὰ τὸν βασικὸν τύπον ἔχει οὕτω (Ν. Πολίτης,
αὐτόθι, σελ. 52) :

Τοῦ Κίτσου ἡ μάννα κάθονταν σ' τὴν ἄκρη σ' τὸ ποτάμι,
μέ τὸ ποτάμι μάλωνε καὶ τὸ πετροβολοῦσε
«Ποτάμι, γιὰ λιγότεψε, ποτάμι γύρνα πίσω,
γιὰ νὰ περάσω ἀντίπερα, σ' τὰ κλέφτικα λημέρια,
πῶχουν οἱ κλέφταις σύνοδο κι' ὄλοι οἱ καπεταναῖοι».

Ἴδου καὶ ἡ αὐτοτελὴς Πατρὶνὴ παραλλαγή, ὅπου ἀντὶ τῆς γηραιᾶς
μάννας τοῦ Κίτσου ἐμφανίζεται ξανθὴ κόρη, ἀκούουσα εἰς τὸ ὄνομα Σοφία,
ἀλλὰ θέλουσα νὰ διαψεύσῃ τοῦ ὀνόματός της τὸν συμβολισμὸν καταγίνεται
μόνον εἰς τὸ νὰ πετροβολᾷ ἐπιμύνης τὸ ποτάμι.

Ξανθὴ κορὴ καθότανε στὴν ἄκρη τὸ ποτάμι—κλάφτε βουνὰ καὶ κάμποι—
Μέ τὸ ποτάμι—μωρὴ Σοφία—μέ τὸ ποτάμι μάλωνε καὶ τὸ λιθοβολάει, σκύλ-
[λα, δὲ βορομάει.
Ποτάμι γιὰ—μωρὴ Σοφία—ποτάμι γιὰ λιγότεψε, ποτάμι νὰ στερφέψῃς γιὰ θὰ
[μέ κιντυνέψῃς.
Ἵτι θὰ περάσω ἀντίπερα, πέρα στὰ κλεφτοχώρια, πῶχουν οἱ κλέφτες μάζεψῃ,
[πῶχουνε πανηγῦρι.

Ἄς ἔλθωμεν εἰς τὰ τοπικὰ μας τραγοῦδια.

Ἡ γυναῖκα τοῦ πολεμιστοῦ καλεῖται νὰ μάθῃ τὸν ἡρωϊκὸν θάνατον
τοῦ συζύγου της Ἴδου μὲ ποῖον πρωτότυπον, καὶ ὄχι συήθη τρόπον παρι-
στάνει τὸ θλιβερὸν γεγονός ἡ λαϊκὴ Μοῦσα :

—Ἐβγα, μωρ' Παναγιώταινα, στῆς Λετενοὺς τὸν κάμπο
κι' ἀγνάντεψε κατὰκαμπα, μεσ' τοῦ Παπᾶ τὸν πύργο,
κι' ἰδές, ἐρχονται πρόβατα, ἐρχονται καὶ γελάδια ;
Καὶ ἔβγα μπροστά, καρτέρα τα καὶ καλορώτησέ τα :
—Πρόβατα, ποῦ εἶναι ὁ ἀφέντης σας ; ποῦ εἶναι ὁ Παναγιώτης ;
—Πίσω βαραίει τὰ σκυλιά, βαραίει τὰ λιοντάρια.

Εἰς τὸ ἐπόμενον χαριέστατον ἀντιθέτως τραγοῦδι ἀποκαλύπτεται ὁ
ἀνώτερος πολιτισμὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου. Οἱ Ἕλληνες, ὅσα παράπονα
καὶ ἂν εἶχαν κατὰ τῶν κατακτητῶν, δὲν ἐμποδίζοντο νὰ βλέπουν μὲ κάθε
ἀνοχὴν, μὲ ἀνεξικακίαν, μὲ πολλὴν συμπάθειαν, εἰμποροῦμεν ἀκόμη νὰ

εἴπωμεν, τὰς μεταξὺ τῶν Τούρκων σχέσεις. Οἱ ἐρωτικοὶ πόθοι, τοὺς ὁποίους
γεννᾷ εἰς τὰς ὁμοεθνεῖς του τὸ πέρασμα ἐνὸς ὠραίου ντερβίση, εἶναι ὑπό-
θεσις ποὺ δὲν ἐνοχλεῖ καθόλου τὸν ψυχικὸν κόσμον τῶν ἑλλήνων ἀλλὰ μὲ
κάθε λεπτότητα οὗτοι παρακολουθοῦν τὸ εὐχαρὶ ἐπεισόδιον :

Ἐνας ντερβίσης διάβαινε στὴ μέση στοῦ παζάρι·

Ἐλαμψεν ὁ τόπος, ἔλαμψεν, ἔλσμψε τὸ παζάρι.

Μιά μπέησα τὸν ἀγνάντεψε ψηλά ἀπὸ τὸ καφάσι.

—Ἔωρα καλὴ σου, μπέη μου, καλὸ νὰ πᾶς, καλὰ νὰ ρθῆς

καὶ στοῦ καλοῦ σου γύρισμα ἐδώθε νὰ περάσῃς.

Τὰ πράγματα ὅμως μεταβάλλονται τελείως, ὅταν ἡ ἀρχή, ἡ ὁποία
ἐξετέθη ἀνωτέρω, παραβιάζεται. Ἀκαμπτος ὁ λαϊκὸς ποιητὴς δὲν ἐννοεῖ
νὰ χάριση οὔτε λέξιν συμπαθείας πρὸς Τούρκους καρδιοκατακτητὰς, εἰ
ὅποιοι προσπαθοῦν νὰ κατακτήσουν, δίχως νὰ ἀποστρέγουν καὶ τὴν βίαν
τὴν χριστιανὴν Λάμπρω. Ἄλλ' ἡ Λάμπρω εἶναι φρόνιμος κόρη καὶ καλὴ
χριστιανικὴ.

Δέκα ὀκτῶ Τουρκόπουλα τὴ Λάμπρω κυνηγοῦσαν,

κι' ἡ Λάμπρω ἦταν φρόνιμη καὶ στὸν ἄη Γιώργη πάει.

—Ἄη Γιώργη, βόθηθα με ἀπ' τῶν Τουρκῶν τὰ χέρια,

νὰ φέρνω λίτρες τὸ κερί καὶ χουφτες τὸ λιβάνι

καὶ στὰ βουβαλοτόμαρα νὰ κουβαλῶ τὸ λάδι.

Ἐπιφυλασσομένη ἄλλοτε νὰ ἐξακολουθῆσῃ τὴν δημοσίευσιν καὶ ἄλ-
λων ἀνεκδότων δημοτικῶν τραγουδιῶν τοῦ τόπου μας, θὰ προσθέσω ἐδῶ
ἓνα μοναδικὸν εἰς τὸ εἶδος τοῦ Πατρὶνὸν δημοικὸν τραγοῦδι τῆς Τουρκο-
κρατίας, τὸ ὁποῖον σήμερον εἶναι νὰ σβύσῃ. Ἀναφέρεται ὅμως εἰς τὰς
Παλαιὰς Πάτρας, εἰς τὴν ἀκμὴν των, εἰς τὸ παρελθόν των τὸ ἀνθηρὸν καὶ
εἶναι τόσον σπάνια τα τραγοῦδια αὐτά, τὰ ὁποία ἀναμφοβητήτως κάποτε
θὰ ἐτραγουδῆθησαν εἰς τὰ σοκάκια τῆς πόλεώς μας τοῦ τέλους τοῦ 18ου καὶ
τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνος, ὥστε θέλω νὰ τὸ θεωρῶ εὖρημα διὰ τὴν συλ-
λογὴν μου καὶ διὰ τὴν πόλιν μας καὶ ἔξαιτοῦμαι τὴν συνδρομὴν παντός
ἀρμοδίου διὰ νὰ ἀναζήσῃ εἰς τὴν ἐποχὴν μας τὸ λαμπρὸν πραγματικὸν τρα-
γοῦδι μας :

Χρόνους δώδεκα καὶ ἀκόμα πέντε μῆνες

περπατῶ καὶ σὲ ζητῶ, Μαριγοῦλα, Μαριγῶ.

Κι' ἐγκιζέρισα στῆς Πάτρας τὰ σοκάκια

γιὰ νὰ σ' εὔρω δὲ μπορῶ, Μαριγοῦλα, Μαριγῶ.

Κι' ἔφαγα ξυλιές τριακόσιες δέκα πέντε

κι' ἄλλες τόσες ταγιαντῶ, γιατί σ' ἔδα, Μαριγοῦλα, Μαριγῶ.

Καὶ τίς ἔφαγα σ' ἓνα στενὸ σοκάκι, ἐκεῖ ποῦπιανες νερό,

[Μαριγοῦλα, Μαριγῶ.

—Σήκω, Μαριγῶ, καὶ φέρεσε τὴν κοζάκα

κι' ἄντε πᾶμε στὸν κατῆ, νὰ ἴδοῦμε τί θὰ πῆ.

Εἰς τὸν στ. 3 ἐγκιζέρισα περιεπληθήθη, ἐτριγύρισα. Εἰς τὸν στ. 6 ταγιαντῶ ὅπου
φέρω, ὑπομένω. Εἰς τὸν στ. 8 κοζάκα, γυναικεῖον ἐνδυμα, περιβάλλον τὴν μέσην καὶ ἄνω.

ΤΡΙΜΗΝΟΝ

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΣΤ. ΘΩΜΟΠΟΥΛΟΥ

Σε ηλικία ογδόντα χρονών, τό βράδυ τής 31ης 'Ιουλίου 1939 ἄφησε τή τελευταία του πνοή σ' ἕνα θάλαμο τοῦ Δημοτικοῦ Νοσοκομείου Ἀθηνῶν ὁ ἱστορικός τῆς πόλεως μας καί τακτικός μας συνεργάτης Στέφανος Θωμόπουλος.

Αὐτήν τήν ἐποχή πού τόν εἶδεν ὁ θάνατος, συνήθως κάθε χρόνο δέν ἔκανε τίποτε ἄλλο παρά νά ἐτοιμάζεται γιά τό καθιερωμένο ἐτήσιο ταξίδι του στήν Πάτρα, ὅπου ἐρχόνταν νά συναντήσῃ τοὺς φίλους του, νά μελετήσῃ ἐπί τόπου διάφορα σημεῖα τῆς Πατρινῆς ἱστορίας καί ἀρχαιολογίας, μὰ πιό πολύ γιά νά προσκυνήσῃ καί περιηγηθῇ, ἀχόρταστος νοσταλγός καί ἀφοσιωμένος λάτρης, τῆν πόλιν πού γιά τήν ἱστορία της καί τήν ἔρευνα τῶν θησαυρῶν της ἀφιέρωσεν ὅλη του τή ζωή. Καί φέτος οἱ ἴδιες φροντίδες τόν εἶχαν προφθάσει. Μάλιστα παρ' ὅλο ὅτι ἦταν ἀρρώστος, δηλαδή καί ἔπειτα ἀπό τήν προσβολή τῆς ἀρρώστειας πού τόν ὠδήγησε τελικά στό τάφο, δέν ἔπαυε νά σκέφτεται τό ταξίδι του στήν Πάτρα, πού τῶς κιόλας ἀποφασισμένο, γιὰτί εἶναι ἀλήθεια ὅτι στό μεταξύ ἡ ὑγεία του εἶχε καλλιτερέψει.

Μὰ δυστυχῶς εἶχε σημάνει ἡ μοιραία ὥρα. Κάποιες ἄλλες ἀνησυχίες, κάποιες ἄλλες φροντίδες, ἐπιθανάτιες αὐτές, εἶχαν σκλαβώσῃ τελευταία τόν καιρό του. Ὅπως μᾶς διηγήθηκε ἡ ἀνεψιά του καί διακεκριμένη συμπολιτισσά μας στήν Ἀθήνα δις Μαρία Ἰωάν. Τσερτίδου, βιάστηκε πολύ τόν τελευταῖο καιρό καί βάλθηκε μέ τὰ δυνατά του νά συνεχίσῃ τήν συγγραφή τῆς β' ἐκδόσεως τῆς ἱστορίας του τῶν Πατρῶν. Καί μετὰ τήν πρώτην προσβολή τῆς ἀρρώστειας τού ἐκάθισε νά συνεχίσῃ τό γράψιμο τοῦ βιβλίου του πού ἀτυχῶς προωριζότανε νά μενῇ ἡμιτελές ἤ-μᾶλλον κοντά στό τέλος ἀσυμπλήρωτο. Ὅταν τόν ἤδρεν ἡ δεύτερη προσβολή τῆς συμφορήσεως πού τοῦ στοιχίονε ἔπειτα τόν θάνατο, στό φτωχικό του δωμάτιο βρέθηκαν χαρτιά, κείμενα, σημειώσεις, εἰκόνες, σχέδια στή θέσι τους ἀπάνω στό τραπέζι του, ἀκριβῶς ὅπως τὰ ἄφισε τό πρωῖ πού ἀρρώσθησε βαρειά καί μεταφέρθηκε στό νοσοκομεῖο. Μὰ παρ' ὅλα αὐτά ἔβλεπε κανένας μιά βαρυσμάρα, κάποιαν ἀπροθυμία, κάποιαν ἔλλειψη ἐπιβολῆς καί συγκεντρώσεως στό νά τελειώσῃ τό συγγραφικό του ἔργο. Παρεπονείτο ὅτι εἶχε βαρεθῇ πιά τή ζωή. Ὁ θάνατος τόν ἔφθανε μέ γρήγορο βῆμα. Στά τέλη Μαΐου φέτος ἔπαθε μίαν προσβολή ἐλαφρᾶς μορφῆς συμφορήσεως. Οἱ διακεκριμένοι συμπολίτες μας γιατροῖ τοῦ Δημοτικοῦ Νοσοκομείου πού εἶναι συγχρόνως καί Πανεπιστημιακοῖ μέ ἄρτια ὀργάνωση ἐπιστημονική πού ἀνήκει στήν Ἱατρική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου, ὁ διευθυντής ἱατρος τοῦ χειρουργικοῦ τμήματος τοῦ Νοσοκομείου κ. Τάκης Ἰωάν. Σιγαλός καί ὁ α' βοηθός ἱατρός τῆς Θεραπευτικῆς κλινικῆς τοῦ ἴδιου Νοσοκομείου κ. Λουκάς Δ. Λουκόπουλος, καθῶς καί οἱ ἄλλοι συνάδελφοί τους, κατῶρθωσαν νά βελτιώσουν τήν ὑγεία του καί νά τόν ἐπαναφέρουν γρήγορα στή ζωή καί στήν ὑγεία του. Ἐπειτα ἀπό παραμονή εἴκοσι ἡμερῶν στό Νοσοκομεῖο, βγήκε ὑγιῆς καί εὐχαριστημένος. Τά συμπτώματα τῆς συμφορήσεως αὐτῆς εἶχαν τώρα πιά ὑποχωρήσει σχεδόν τελείως. Ἀποχαιρέτησε μέ ἀγάπη καί εὐγνωμοσύνη τοὺς συμπολίτες του γιατροὺς καί ξαναγύρῃσε στό διαμέρισμά του στήν ὁδὸ Σόλωνος, τό ἴδιο πού κρατοῦσε ἐδῶ καί τριάντα ὀκτῶ χρόνια, ἀπειλώντας ὅπως καί ὅταν ἦταν στό κρεβάτι:

—Τώρα ἐγὼ θά σηκωθῶ νά πάω στήν Πάτρα.

Δέν ἦταν ὅμως νά μᾶς ἔρθῃ φέτος ὁ σοφός φίλος μας, ὁ μεγάλος αὐτὸς ἐρώτευμένος τῆς Πατρινῆς ἱστορίας. Τό πρωῖ τῆς 10ης Ἰουλίου, μόλις ἔφυγεν

ἀπὸ τό δωμάτιό του καί ἔφθασε στό ἔναντι φαρμακεῖο τοῦ συμπολίτου μας κ. Ἦλ. Τριανταφύλλου γιά νά τόν καλημερίσῃ, ἔπαθε τήν δεύτερη, καθαρῇ αὐτῇ τῇ φορά, προσβολή συμφορήσεως. Δέν εἰμπόρεσε νά σταθῇ ὀρθός καί ἔπεσε χάμω. Στό τόπο τοῦ ἀτυχήματος ἔσπευσεν ἡ ἀνεψιά του δις Μαρία Τσερτίδου, τοῦ ἔγινεν ἀφαίμαξη καί μεταφέρθηκεν ἀμέσως στό Νοσοκομεῖο γιά περίθαλψη. Μάλιστα γιά λίγες μέρες ὁ καϋμένος ὁ Μπάρμπα—Στέφανος, ὅπως τόν ἐλέγαμε μέ οἰκειότητα ὅλοι οἱ φίλοι του καί συγγενεῖς, ἔμεινε στό Ἱπποκράτειο Νοσοκομεῖο, μὰ πάντα ἀναζητοῦσε νά ἔχῃ κοντά του τοὺς ἀγαπημένους του πατριῶτες γιατροὺς. Ἔτσι μέ τήν ἐπέμβαση τοῦ γιατροῦ κ. Σιγαλοῦ πού ὅλοι οἱ Πατρινοὶ τόν ξέρουμε ποιά μεγάλη καρδιά καί ἀνωτερότητα εὐγενική κρύβει ὁ ἔσχοτος αὐτὸς Πατρινὸς ἐπιστήμων πού τιμᾷ τό ὄνομα τῆς πόλεως μας στοὺς ἐπιστημονικούς κύκλους τῆς πρωτεύουσας καί τοῦ Πανεπιστημίου της, ὁ μεγάλος μας ἄρρωστος μεταφέρθηκε καί πάλι στό πολιτικό Νοσοκομεῖο καί παρέμεινε ἐκεῖ μέ τις φροντίδες τοῦ κ. Τάκη Σιγαλοῦ καί τοῦ ἄλλου ἐπίσης ἐκλεκτότατου Πατρινοῦ ἐπιστήμονος καί διακεκριμένου γιατροῦ καί νέου τοῦ κ. Λουκά Λουκσπούλου. Στήν ἀρρώσθειά του ἐπίσης μεγάλες καί πολυτίμες ὑπηρεσίες προσέφερε ἡ ἀνεψιά του δις Μαρία Τσερτίδου πού ἀναμφίβολα γλύκανε καί ἀνεκούφισε ὅσο ἦταν ἀνθρωπίνως δυνατόν τις τελευταῖες ἡμέρες τοῦ Μπάρμπα—Στέφανου.

Μὰ τώρα ἡ ἀρρώστεια του ἦταν βαρεῖας μορφῆς. Δέ μιλοῦσε, δέ μπορούσε νά γράψῃ, νά ἐπικοινωνήσῃ μέ τόν ἄλλον κόσμον, δύσκολα ἀνεγνώριζε τοὺς φίλους του καί συγγενεῖς του. Εἶχε πάθει ἡμιπληγία σέ ὅλο τό δεξιὸ μέρος τοῦ σώματος. Ἐδυσκολεύετο στή τροφή, σέ ὅλα, ἐβάρυνε πιά καί ἡμέρα μέ τήν ἡμέρα προχωροῦσε πρὸς τήν κοινὴ μοῖρα ὄλων μας. Στό Νοσοκομεῖο τῇ δεύτερη φορά ἔμεινε ἐννέα ἡμέρες. Τὴν Κυριακὴ 30 Ἰουλίου ξημερώθηκε βαρὺς, βυθισμένος, ἄτονος καί τῇ Δευτέρᾳ τό πρωῖ μελανός. Τοῦ παρουσιάσθηκε ὑποστατική πνευμονία. Διχῶς καμμιὰ ταραχὴ τό ἀπόγευμα τῆς Δευτέρας ἐνωρίς μετάλαβε τῶν ἀχράντων μυστηρίων. Στις 6 τό ἀπόγευμα ἄρχισεν ὁ ἐπιθανάτιος ρόγχος. Μάταιες πῆγαν ὅλες οἱ προσπάθειες τῆς ἐπιστήμης νά τόν κρατήσουν στή ζωή. Δέν ὑπῆρχε πιά ἐλπίδα σωτηρίας. Στις 8 τό βράδυ, ἀκριβῶς μέ τῇ τελευταίαν ἀναλαμπή τοῦ ἄττικοῦ ἡλίου, ὕστερα ἀπὸ τήν μακρὰν τελευταία ἡμέρα τοῦ φετεινοῦ Ἰουλίου, ὁ Στέφανος Θωμόπουλος ἄφησεν ἡρεμὰ τῇ τελευταία του πνοῇ. Ὡραῖος καί γαλήνιος νεκρός, πιά νέος ἀπὸ ὅτι ἐφαίνετο προ ὀλίγου, ἦταν ξαπλωμένος στό κρεβάτι τοῦ θανάτου ὁ πατέρας τῆς τοπικῆς μας ἱστορίας, ὁ ἐκλεκτός καί ἀγαπημένος τῆς Πάτρας πού πέθανε μακρὰ ἀπ' αὐτήν. Στό θάνατό του παρευρισκόταν ἡ ἀνεψιά του δις Τσερτίδου καί οἱ γιατροῖ.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Ὁ Στέφανος Θωμόπουλος, γιὸς τοῦ παλαιοῦ συμβολαιογράφου τῶν Πατρῶν Νικολάου Θωμοπούλου, γεννήθηκε στήν πόλιν μας τις 11^α Αὐγούστου 1859. Ἡ καταγωγή τῆς οἰκογενείας του πού στά τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα διακρινόταν στήν Πάτρα ὡς ἀπὸ τις καλλίτερες καί πλουσιώτερες, ἔχει βαθεῖα ρίζα ἀπὸ τὴν Ἡπειρο, πάντως καί ὁ πατέρας του ἦταν βέρος Πατρινὸς ἀρχοντας. Τό σπίτι πού γεννήθηκε εἶναι στήν ὁδὸ Ἐρμοῦ, ἕνα σπίτι παραπάνω ἀπὸ τὴν διασταύρωση τοῦ δρόμου αὐτοῦ μέ τὴν ὁδὸ Κορίνθου. Τελείωσε τις γυμνασιακῆς του σπουδῆς στό Α'. Γυμνάσιο Πατρῶν στὰ 1879. Μάλιστα σέ κάποιον διαγωνισμό συνθέσεων γιά τὴν καλύτερη ἱστορία τῆς πόλεως μας ὁ γυμνασιάρχης του Παπαλουκάς ἐπήνεσε πολύ τὴν ἐργασία του καί ἡ ἐνθάρρυνση αὐτῇ στάθηκε ἱκανὴ νά κάμῃ τὸν νεαρό Πατρινόπουλο νά ἀφοσιωθῇ μέ ζῆλο στήν ἱστορία τῆς γενετερᾶς του. Ἀκολούθησε ἔπειτα τὴ Νομικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἡ

ὅποια στό τέλος τῶν σπουδῶν του τόν ἔκαμε διδῆκτορα τοῦ δικαίου. Ἐδικηγόρησε γιά πολύ καιρό στήν Πάτρα, ἀφοῦ πρῶτα ἐξεπλήρωσε τὸ καθήκον του στήν πατρίδα. Ὑπηρετήσε ὡς λοχίας στήν Ἡπειρο στίς ἀτυχες ἐκστρατείες τῶν χρόνων ἐκείνων. Ἐπειτα, ὅταν ἔχασε τόν πατέρα του, ἔφυγεν ἀπὸ τήν Πάτρα καί ἐπῆγε στήν πρωτεύουσα, ὅπου στήν ἀρχὴ ὑπηρετήσεν ὡς ὑπάλληλος στήν ἐταιρία Ἀμοιβαία καί κατόπι στήν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη. Τὸ 1933 πῆρε τὴ σύνταξή του καί ἀποσύρθηκε στὴ ζωὴ τοῦ ἀπομάχου. Παρέμενε στήν Ἀθήνα, ἀλλὰ τακτικά κάθε καλοκαίρι, πολλές φορές καί τὸν χειμῶνα, κατέβαινε στήν πόλη μας καί περνοῦσε ἐδῶ τίς διακοπές του. Ἐμεινεν ἄγαμος καί εἶχε τὸ ἀτύχημα νὰ δῆ ὅλα τὰ ἀδελφία του νὰ πεθάνουν πρὶν ἀπ' αὐτόν. Δέχθηκε μὲ στωϊκότητα ὅλα τὰ κτυπήματα τῆς Μοίρας καί δὲν ἐγκατέλειψε ποτὲ τὸν ἐνθουσιασμό πού εἶχε γιά τίς πατρινές σπουδές, τῶν ὁποίων ἀναμφισβήτητα εἶναι ὁ δημιουργός καί ὁ καθοδηγητής.

ΤΟ ΑΓΓΕΛΜΑ ΣΤΗΝ ΠΑΤΡΑ

Τηλεγραφήματα τοῦ ἱατροῦ κ. Τάκη Σιγαλοῦ πρὸς τὸ διευθυντὴ μας καί τὸν πατέρα του ἱατροῦ κ. Ἰωάν. Σιγαλό, Πρόεδρο τῆς Σχολῆς Λαοῦ κ. λ. π. καί φίλο τοῦ ἀποθανόντος, ἔφεραν τὸ θλιβερὸ ἄγγελμα τὸ πρῶτὴ τῆς ἐπομένης ἡμέρας. Ἀμέσως εἰδοποιήθησαν ὁ Δήμος, ὁ Δικηγορικὸς Σύλλογος καί ἄλλα σωματεία. Ἡ σημαία τοῦ Δικηγορικοῦ Συλλόγου ὑψώθηκε ἔξω τοῦ δικαστικοῦ μεγάρου μεσίστη καί ἡ Βιβλιοθήκη του, ἐκλείστηκε ὅλη τὴν ἡμέρα τῆς κηδείας του. Τὸ μεσημέρι συνήλθε τὸ Συμβούλιο καί τιμώντας τὴ μνήμη τοῦ ἀρχαίου δικηγόρου τῆς πόλεώς μας καί ἱστορικοῦ τῆς ἐξέδωσε συλληπητήριον ψήφισμα. Ἐπίσης τὸ μεσημέρι συνήλθεν ἐκτάκτως καί ἡ Διοικητικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Δήμου μὲ τὴν προεδρεία τοῦ Δημαρχοῦντος κ. Βασιλ. Δημητροπούλου. Ἡ ἐπιτροπὴ ἐξέδωσε συλληπητήριον ψήφισμα, ἀπεφάσισε νὰ δοθοῦν εἰς μνήμην του ἐκ μέρους τοῦ Δήμου διάφορα ποσὰ στὰ φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα καί νὰ τελεσθῆ ἔπισημον μνημόσυνο. Ἡ σημαία τοῦ Δημοτικοῦ Καταστήματος ἐκυμάτιζε μεσίστη.

Πρέπει νὰ σημειωθῆ ὅτι ὁ Δήμος Πατρέων, μὲ πρωτοστάτη τὸν δημοτικὸν σύμβουλο κ. Διον. Τόφαλο, προσεφέρθηκε νὰ γίνῃ ἡ κηδεία στήν πόλη μας μὲ δαπάνη τοῦ Δήμου. Ἡ προσφορά αὐτὴ ἐγνωστοποιήθηκε ἐγκαίρως στοὺς συγγενεῖς τοῦ θανόντος στήν Ἀθήνα, ἀλλὰ δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ δεχθοῦν, γιὰ τὴν ἐπιθυμία τοῦ ἰδίου τοῦ νεκροῦ ἦταν νὰ ταφῆ στήν Ἀθήνα στό τάφο, ὅπου πρὸ 50ετίας εἶχε ταφῆ μονάχη μιά ἀδελφὴ του.

Ψηφίσματα ἐξέδωσαν καί ὁ μὲ τὴν προεδρεία τοῦ κ. Σιγαλοῦ ἀρχαῖος συλλογος «Ἅγιος Κωνσταντῖνος», πού τὸν εἶχεν ἐπίτιμον Πρόεδρο, τὸ Πτωχοκομεῖο, ἡ Σχολὴ Λαοῦ κ. ἄ. Νεκρολογίες ἐκτενεῖς δημοσιεύθηκαν στὰ φύλλα τῆς 2ας Αὐγούστου τῶν ἐφημερίδων «Νεολόγος» καί «Τηλέγραφος», ἐπίσης τῶν κ.κ. Μάκη Ἀθανασίου στό «Ταχυδρόμο», τοῦ κ. Ἀγγέλου Ρηγοπούλου στόν «Νεολόγο» καί τοῦ κ. Εὐαγγέλου Φωτιάδη στήν ἐγκυκλοπαιδικὴ ἐπιθεώρηση «Ἡλιος». Ἡ νεκρολογία τοῦ κ. Φωτιάδη ἀναδημοσιεύθηκε στόν «Νεολόγο».

ΠΕΘΑΝΕ Ο ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ Ι. ΜΙΚΡΟΥΤΣΙΚΟΣ

Τὸ τεῦχος αὐτὸ βρισκόταν στό πιεστήριον, ὅταν δευτέρου πένθος ἀναγγελοῦταν ὅτι ἐπληξε τὴν Πατρinh διανόση. Ὁ Ἀριστείδης Ι. Μικρούτσικος ἐκλείσει γιά πάντα τὰ μάτια. Στὸ ἐπόμενο τεῦχος θὰ συνεχίσουμε τὸ θλιβερὸ καθήκον νὰ κλαίμε πολῦτιμους φίλους καί συνεργάτες μας, ἔξοχους διανοητές καί τόσο καλοὺς ἀνθρώπους σάν ἐκεῖνο πού κλαίμε αὐτὴ τὴ στιγμή τὸ γρήγορο χαμὸ του.

«ΑΧΑΪΚΑ» ΓΡΑΜΜΑΤΑ - ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ - ΤΕΧΝΑΙ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΝ ΠΑΤΡΑΙΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ ΕΤΗΣΙΑ ΔΡΑΧΜΑΙ 40

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ ΕΤΗΣΙΑ ΔΟΛΛΑΡΙΟΝ 1

ΑΙ ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ ΠΡΟΠΛΗΡΩΝΟΝΤΑΙ

ΤΙΜΗ ΕΚΑΣΤΟΥ ΤΕΥΧΟΥΣ ΔΡΑΧΜΑΙ 8

Ἐγγραφαὶ συνδρομητῶν, βιβλιογραφία, ἀποστολαὶ καί πᾶσα πληροφορία εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ Διευθυντοῦ (Μαιζῶνος 175 - ΠΑΤΡΑΙ)

Τὸ Περιοδικὸν ἐκτυποῦται :

Εἰς τὰ ἐν Πάτραις Τυπογραφεῖα ΘΕΟΔ. ΚΟΥΚΟΥΡΑ Ρ. Φερραίου 60.

Τὸ Περιοδικὸν εὐρίσκεται πρὸς πώλησιν :

ΕΝ ΠΑΤΡΑΙΣ: Πρακτορεῖον Ἑλλην. Τύπου, Βιβλιοπωλεῖα: Θ. Κούκουρα Ρ. Φερραίου 60, τηλ. 30-77 καί Π. Συνοδινοῦ ὁδὸς Ἐρμού

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ: Διεθνὲς Βιβλιοπωλεῖον Ἐλευθερουδάκη.

ΕΝ ΘΕΣΣΟΝΙΚῃ: Βιβλιοπωλεῖον Β. Παπαδοπούλου καί Σίας Ἀγ. Σοφίας 37.

ΕΝ ΑΙΓΙΓῃ: Πρακτορεῖον Ἀγγ. Ζαγκλίφα.

ΕΝ ΠΥΡΓῷ: Βιβλιοπωλεῖον Θεανοῦς Καπογιάννη.

ΖΗΤΟΥΝΤΑΙ πρὸς ἀγορὰν ἀντίτυπα τοῦ 5ου τεύχους (Μάρτιος 1938)
Ρήγα Φερραίου 60

ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΟΙΝΟΠΟΙΗΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΑΧΑΪΑ - «CLAUSS»

ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 1861

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑΤΑΒΕΒΛΗΜΕΝΟΝ £ 30.000

ΕΔΡΑ ΕΝ ΠΑΤΡΑΙΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ : Ὁδὸς Ἀγίου Ἀνδρέου — ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΑ ἐν Ρηγανοκάμπῳ (Κλάους)
Τηλέφωνα : ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΥ 24-75 — ΓΡΑΦΕΙΩΝ 27-06
Τηλεγραφικὴ Διεύθυνσις : «ΒΙΝΑΧΑΪΑ»

ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΥ

ΜΑΥΡΟΔΑΦΝΗ — ΔΕΜΕΣΤΙΧΑ — ΚΟΝΙΑΚ — ΣΑΜΠΑΝΙΑ
ΒΕΡΜΟΥΤ — ΜΟΣΧΑΤΟ — ΜΑΛΒΑΣΙΑ — ΜΑΔΕΡΑ — ΜΑΡΣΑΛΑ
ΜΑΛΑΓΑ — ΣΑΝΤΑ ΕΛΕΝΑ Κ.Λ.Π.